

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI SANAT DALI

**DOĞU KÜLTÜRÜNDE, GELENEKSEL ARDAHAN
DAMAL GİYSİLERİNİN BEBEKLERLE
SEMBOLEŞMESİ VE ETNİK DEĞERLERİYLE
GÜNÜMÜZ MODASINA UYARLANMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Gizem AKKUŞ

İstanbul, 2021

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI SANAT DALI

**DOĞU KÜLTÜRÜNDE, GELENEKSEL ARDAHAN
DAMAL GİYSİLERİNİN BEBEKLERLE
SEMBOLEŞMESİ VE ETNİK DEĞERLERİYLE
GÜNÜMÜZ MODASINA UYARLANMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Gizem AKKUŞ

Öğrenci No:

17550830006

ORCID

0000-0002-2146-9778

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Alev ÇIRPICI

İstanbul, 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **“Doğu Kùltüründe, Geleneksel Ardahan Damal Giysilerinin Bebeklerle Sembolleşmesi ve Etnik Değerleriyle Günümüz Modasına Uyarlanması”** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 29/04/2021

Gizem AKKUŞ

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

29/04/2021

Enstitümüz *Tekstil Tasarım* Anasanat Dalı *Tekstil ve Moda Tasarımı* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 17550830006 numaralı *Gizem AKKUŞ*'un "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Doğu Kültüründe, Geleneksel Ardahan-Damal Giysilerinin, Bebeklerle Sembolleşmesi ve Etnik Değerleriyle Günümüz Modasına Uyarlanması*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 06/04/2021 tarih ve 2021/11 sayılı toplantısında seçilen ve On-Line toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 45 dakika süre ile Microsoft Teams programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "*OYBİRLİĞİ*" ile "*KABUL*" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Al** ÇI*****
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Du*** AT***** ON**
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Doç. Dr. Ay** Ga*** ÖN***
(Doğuş Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Gizem AKKUŞ
Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Alev ÇIRPICI
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2021
Alanı : Tekstil ve Moda Tasarım
Anahtar Kelimeler : Damal Bebeği, Etnik Desen, Geleneksel Türk Motifleri,
Koleksiyon, Moda

ÖZ

DOĞU KÜLTÜRÜNDE, GELENEKSEL ARDAHAN DAMAL GİYSİLERİNİN BEBEKLERLE SEMBOLLEŞMESİ VE ETNİK DEĞERLERİYLE GÜNÜMÜZ MODASINA UYARLANMASI

Yapılan araştırmalar ve uygulamalar neticesinde, Damal geleneksel kıyafetleri yıllar önce insanların giydiği fakat artık günümüzde yerini oyuncak bebeklere giydirilmiş üzere sürdürmektedir. Artık günlük hayattan ziyade özel günlerde insanların tercih ettiği bu geleneksel kıyafetin özünü, gelenekselliğini, etnik desenlerini, renklerini ve sembolleşmiş anlamlarını kaybetmeden günümüz teknolojisine uyarlanıp giyilebilir hale getirmeyi amaçlamıştır. Geçmişin altın tozları, her bir deseni, rengi bir ayna gibi insanların yansıması ile oyuncak bebeklerle yaşatılmaktadır. Günümüzde de geleneğini bozmamak adına oyuncak bebeklerden, giyilebilir hale getirilip hayatta kalmayı sunmaktadır. Eskide sıkıştırılıp kalmış geleneksel olan güzellikleri şimdiki teknoloji, kumaş, iplik, tasarım, renk, koleksiyon, board gibi donanımlarla değerlendirmek ve kıyıda köşede kalan güzellikleri canlandırmak, bu projenin önemini vurgulamaktadır. Yapılan araştırmalar bu konuda ülkemizde var olan araştırmaların eksikliğini gidermeye yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Name and Surname : Gizem AKKUS
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Alev IRPICI
Degree and Date : Master, 2021
Major : Textile And Fashion Design
Key Words : Damal Dolls, Ethnic Pattern, Traditional Turkish Motifs,
Collection, Fashion

ABSTRACT

IN EASTERN CULTURE, SYMBOLISING THE TRADITIONAL GARMENTS OF DAMAL DISTRICT OF ARDAHAN CITY WITH DOLLS AND ADAPTING IT TO TODAY’S FASHION WITH ETHNIC VALUES

As a result of the researches and implications carried out, Damal traditional outfits which used to be worn by its local residences continue to be dressed to dolls nowadays. Thus, this thesis aims to bring those traditional dresses to our daily life again rather than wearing in only special occasions without losing its essence, ethnic patterns, colors and symbolized meanings. Precious customs of those traditional clothes which come from the past are kept alive with dolls, with each pattern and color reflecting people like a mirror. Today, it offers to survive from dolls to be wearable in order not to lose its tradition. It is emphasizing the importance of this project to evaluate the traditional beauties that have been compressed in the past, with the equipment such as up-to-date technology, fabrics, yarns, designs, colors, collections, boards and revive those traditional outfits which are forgotten in the past. The researches that are conducted aim to help eliminating the lacks in the researches in our country.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

RESİMLER LİSTESİ iii

SÖZLÜK..... vi

GİRİŞ..... 1

1. DOĞU ANADOLU BÖLGESİ 3

2. ARDAHAN 4

2.1. Tarihi 4

2.2. Coğrafi 4

2.3. Nüfus 8

2.4. İklim 8

2.5. Hayvancılık 10

2.6. Gelenek ve Sanat 11

3. ARDAHAN DAMAL 13

3.1. Tanımı 13

3.2. Tarihi 14

3.3. Coğrafi 14

3.4. Nüfus 15

3.5. İklim 16

3.6. Hayvancılık 17

3.7. Gelenek ve Sanat 18

3.8. Atatürk Silueti 19

4. GİYSİ KAVRAMI 19

4.1. Giysinin Öyküsü 19

4.2. Damal Bebeğin Giysisini Şekillendiren Etkenler 23

4.2.1. İklim 24

4.2.2. Dinsel ve Toplumsal Yaşam Biçimi 25

4.2.3. Siyasi ve Ekonomik Koşullar 25

5. BEBEKLERİN SEMBOLLEŞMESİ	26
5.1. Damal Bebek Giysisini Sembolleşmesini Etkileyen Faktörler	26
5.2. Bebeklerin Kıyafetleri	28
5.2.1. Damal Bebek	39
5.2.2. Giysi Özellikleri	43
6. DAMAL BEBEK YAPIMI.....	44
6.1. Damal Bebek Yapımında Kullanılan Araç ve Gereçler	44
6.2. Damal Bebek Ölçü Alımı	46
6.3. Damal Bebek Yapımında Giysi Bölümleri	47
6.4. Damal Bebek Kalıp Hazırlama	48
6.5. Damal Bebek Dikimi ve Tanımları	50
6.6. Damal Bebek Giydirme	59
6.7. Damal Bebek Süsleme Malzemeleri	60
7. MODANIN KAVRAMI VE KOLEKSİYON OLUŞTURMA.....	64
7.1. Modanın Kavramı	64
7.2. Koleksiyon Oluşturma	66
8. DAMAL ÖZELİNDE TASARIM OLARAK KADIN KIYAFETİNİN GÜNÜMÜZ MODASINA UYARLANMASI.....	69
SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	88

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa No.

Resim 1. Doğu Anadolu Bölgesi Haritası.....	3
Resim 2. Doğu Anadolu Bölgesi, Ardahan İlinin Haritası	5
Resim 3. Çıldır Gölü Sonbahar	5
Resim 4. Çıldır Gölü Kış	5
Resim 5. Damal Atatürk Silueti Görünümü.....	6
Resim 6. Damal Bebeği Görünümü	6
Resim 7. Ardahan Göle Kaşarı	7
Resim 8. Ardahan Hanak Görünümü	7
Resim 9. Ardahan Posof İçi ve Dışı Kırmızı Elması	8
Resim 10. Ardahan Kış İklimi/Yaz İklimi	9
Resim 11. Ardahan Hayvancılık.....	10
Resim 12. Damal Bebeği Çeşitleri	11
Resim 13. Ardahan Halısı	12
Resim 14. Ardahan Halk Eğitim ve Akşam Sanat Okulu	12
Resim 15. Damal İlçesine Giriş Görüntüsü	13
Resim 16. Damal İlçesine Giriş Belediye	15
Resim 17. Damal Nüfusu	15
Resim 18. Damal Kış İklimi	16
Resim 19. Damal Yaz İklimi	16
Resim 20. Damal İlçesi Hayvancılık.....	17
Resim 21. Damal İlçesi Hayvancılık.....	17
Resim 22. Ardahan Damal'ın El Sanatları.....	18
Resim 23. Ardahan Damal Yöresel El Sanatları Bebeği	18
Resim 24. Atatürk Silüet Görüntüsü.....	19
Resim 25. Eski Çağlar Giysi.....	20
Resim 26. Giyim Zaman Çizelgesi.....	22
Resim 27. Ardahan Damal İklim Etkisi.....	24
Resim 28. Kadınların Damal Bebeğini Sürdürme Aşaması.....	25
Resim 29. Geleneksel Kıyafetin Bebeklerle Sembolleşmesi	26
Resim 30. Geleneksel Kadın Giysisi	27
Resim 31. Geleneksel Kadın Giysisi Oluşumu	28

Resim 32. Damal Bebeklerin Kıyafet Parçaları	28
Resim 33. Damal Oyuncak Bebek Yapan Kadınlar	29
Resim 34. Ardahan Geleneksel Kadın Giysisi	30
Resim 35. Makalede Bulunan Damal Bebeği	31
Resim 36. Fidan Atmaca Usta	32
Resim 37. Damal Bebeğin Çeşitleri	33
Resim 38. Damal Bebeği Tiflis'te	34
Resim 39. Damal Kıyafeti Giyen Gizem Akkuş	35
Resim 40. Damal Yöresinin Kadınları	36
Resim 41. Damal'da Festival	37
Resim 42. Damal Dernekler Federasyonu Tanıtım	38
Resim 43. Damal Giysisinin Bebeklere Uygulanması	41
Resim 44. Ardahan Halk Eğitimde Yaptığım Damal Bebeği	42
Resim 45. Genç Bekar Kız Kıyafeti	43
Resim 46. Evli Kadın Kıyafeti	44
Resim 47. Yeni Gelin Duvağı ve Giyimi	44
Resim 48. Damal Bebek Yapımında Kullanılan Araç ve Gereçler	45
Resim 49. Damal Bebek Ölçüm Aşaması	47
Resim 50. Damal Bebek Yapımında Giysi Bölümleri	48
Resim 51. Terlik, Sahandırık	51
Resim 52. Siğil	51
Resim 53. Keten	52
Resim 54. Yağlık	52
Resim 55. Tor	53
Resim 56. Önlük	53
Resim 57. Üç Etek Entari (Saya, Peşli, Üç peşli)	54
Resim 58. Çorap	54
Resim 59. Kolçak (Kolluk)	55
Resim 60. Top	56
Resim 61. Saç İpi (Baş İpi)	56
Resim 62. Tuluk İpi	57
Resim 63. İç Kıyafetler	57

Resim 64. Gümüş Kemer Simgesi	58
Resim 65. Sade Kofi Şapkası.....	58
Resim 66. Boncuklu Kofi Şapkası	59
Resim 67. Damal Bebeği Giydirme	59
Resim 68. Etek Yapım Aşaması.....	60
Resim 69. Çeşitli Süsleme Malzemeleri.....	61
Resim 70. Bir Usta Bin Usta Projesi Ardahan Damal Bebek Yapımı.....	62
Resim 71. Damal Bebeğin Patenti	63
Resim 72. “Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları” adlı Koleksiyonun Moodboard	70
Resim 73. “Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları” adlı 15 Parça Koleksiyon..	71
Resim 74. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 1. Sunum....	72
Resim 75. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 2. Sunum....	73
Resim 76. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 3. Sunum....	74
Resim 77. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 4. Sunum....	75
Resim 78. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 5. Sunum....	76
Resim 79. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 6. Sunum....	77
Resim 80. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 7. Sunum....	78
Resim 81. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 8. Sunum....	79
Resim 82. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 9. Sunum....	80
Resim 83. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 10. Sunum..	81
Resim 84. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 11. Sunum..	82
Resim 85. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 12. Sunum..	83
Resim 86. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 13. Sunum..	84
Resim 87. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 14. Sunum..	85
Resim 88. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 15. Sunum..	86

SÖZLÜK

Cepken: Kolları yırtmaçlı ve uzun, harçla işlenmiş bir tür kısa, yakasız üst giysisi.

Çekipi: Bir nakış türü.

Deyiş: Halk şiiri, halk türküsü.

Döşlük: Genellikle yaşlı kadınların taktığı, siyah kumaştan yapılan göğüslük.

Elyaf: Genellikle iplik durumuna getirilebilir lifli madde.

Endemik: Sadece bir bölgede yetişen veya yaşayan (bitki, hayvan).

Entari: Genellikle tek parçalı kadın giyeceği.

Fermane: Yelek benzeri giyecek.

Fes: Şapka yerine kullanılan, kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık.

Göğüslük: Elbisenin kirlenmemesi için göğse takılan önlük veya giyilen bir gömlek türü.

Göynek: Halk ağzında gömlek.

Hamay: İçine muska konularak boyna asılan silindir ya da üçgen biçimindeki kutu.

Kehribar: Süs eşyası yapımında kullanılan, açık sarıdan kıızıla kadar türlü renklerde, yarı saydam, kolay kırılan ve bir yere hızlıca sürtüldüğünde hafif cisimleri kendine çeken, fosilleşmiş reçine, samankapan, kılkapan.

Kofi Şapkası: İnce kumaştan dikilmiş veya ipten örülmüş, çoğunlukla yarım küre biçiminde başlık.

Kolçak: Ceket veya gömlek kollarının kirlenmesine engel olmak için bilekten dirseğe kadar geçirilen eğreti kolluk.

Oyulgama Teyel: Elle yapılan kalın, seyrek, gelişigüzel dikiş.

Pafta Çalışması: Bir harita ya da planı meydana getiren parçalardan her birine verilen ad. Harita hazırlanacak olan alan enlem ve boylam farkları alınıp belirli paftalara ayrılarak sistemli bir şekilde bölümlenir.

Patiska: Çoğu pamuktan dokunmuş sık ve düzgün bez, hasse, hasa.

Sahandırık: Önce daha hiçbir şey takmadan, saçın üzerine yan yana boncukların dizilmesiyle yapılan süs.

Savat: Gümüş üstüne özel bir biçimde kurşunla işlenen kara nakış.

Saya: Halk ağzında kadın giysisi.

Siğil: Terliği tutmaya yarayan alındaki işlemler.

Sili: Kilim, yünden dokunmuş yaygı.

Şalvar: Genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir pantolon türü.

Terlik: Damal bebeğin baş kısmına takılan başlık.

Tor: Giysilerin üzerine dikdörtgen biçiminde boncuklardan yapılmış göğüslük.

Tuluk İpi: Baş çevresindeki terlik olan kısmın arka tarafına, ketenin üzerine işlenen işleme.

Üç Etek: Genellikle köylü kadınlarının giydiği üç ayrı etekten oluşmuş özel bir giysi.

Vala: Sırma işlemeli, büyük mendil, yağlık.

Yanış: Bir nakış türü.

Zincef: Üç etek entarilerin önleri ve eteklerinin çevresinde, karşıt renklerdeki şeritli süsler.

GİRİŞ

Giysiler öncelikle coğrafi koşullar tarafından, daha sonra da geçmişten gelen kültür birikimiyle şekillenmektedir. Özellikle kültürün unsurlarından biri olan inancın, giyim tarzı üzerindeki etkisinden hareketle bireyin hayatını şekillendirebilmesi, kıyafet yaratma sürecine temas etmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Ardahan'ın Damal ilçesinde, yıllar öncesine dayanan ve geleneksel olarak giyilen kıyafetler, günümüz teknolojisi ve moda anlayışının değişmesi sebebi ile artık giyilmemektedir. Yörede yaşayan 40 yaş üstündeki kadınların sözlü kültürü özümstedikleri bilinmekte; yılların güzelliği olan geleneksel kıyafetlerin göz önünde olmaması sebebiyle ve geleneksel güzelliğin daha fazla bozulmaması ve unutulmaması amacıyla, bu kıyafetleri derleyip toparlayarak özünü kaybetmeden oyuncak bebeklere uyarlayarak giydirmeye yöneldikleri görülmektedir. Bu tezde günümüz teknolojisi ve etnik desenlerini bozmadan Damal ilçesinin geleneksel kıyafetlerinin giyilebilir hale dönüştürülmesi ele alınmaktadır.

Günümüzde Anadolu kadını, hem parasal kaynak olarak kullanabildiği hem de kültürel mirası kuşaktan kuşağa aktarabildiği için kıyafet yaratmaktadır. Bunun doğal ve el yapımı işçiliklerle gerçekleştirilmesi, sanatsal kültürün oluşma sürecini de ortaya çıkarmaktadır. Damal kadınları, oyuncak bebekleri giydirmek suretiyle geleneksel kıyafetlerin korunmasını amaçlamaktadır.

Bu çalışmada, sanatsal kültür değerlerinin korunması, geleneksel kıyafetlerin giyilebilirliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Yaşam biçimini şekillendirmesinden hareketle kültürün yarattığı estetiğin bilinirliği ve korunması çalışmanın önemine işaret etmektedir. Çalışmada geleneksel kıyafetlerin günümüzde bozulması, değersizleşmesi ve dolayısıyla unutulması problemi yer almakta ve bu kıyafetlerin günümüz modasına uyarlanmasıyla bunun ortadan kalkacağı önerilmektedir.

Çalışma kapsamında, farklı mevsimlerde Ardahan ve Damal'a saha ziyareti gerçekleştirilmiş, yöre kadınları ile röportaj yöntemiyle görüşmeler yapılmış, atölyelere katılım suretiyle geleneksel kıyafetlerin üretim aşaması takip edilmiş, süreç fotoğraf ve video formatlı görseller ile belgelenmiş, kıyafetlerin günümüz modasına uyarlanarak elektronik ortamda pafta çalışmasıyla koleksiyonu oluşturulmuştur.

Çalışmada Ardahan'ın ve Damal'a dair bilgi verilmiş, giysi kavramından ve yüzyıllar süren Damal bebeği tarihçesinden söz edilmiş, Damal bebeğinin yapımı ve sembolleşmesi süreçleri incelenmiş, moda kavramı ile birlikte kıyafetlerin koleksiyon oluşturmasından söz edilerek Damal özelinde tasarım olarak günümüz modasına uyarlanma aşamasından bahsedilmiştir.

1. DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Türkiye, ülkenin yaklaşık %21'ini kaplayan 7 coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Bunlar Marmara, Ege, Karadeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleridir. Doğu Anadolu Bölgesinin illeri; Malatya, Elazığ, Erzincan, Tunceli, Bingöl, Erzurum, Muş, Bitlis, Van, Hakkari, Ağrı, Iğdır, Kars ve Ardahan'dır.

Tarımda buğday ve arpa, sanayi bitkilerinden pamuk, tütün ve şekerpancarı ekilir. Hayvancılık (koyun, sığır) önemli ölçüde gelişmiştir. “Sanayinin büyük kentlerdeki iplik-dokuma, tütün, şeker ve çimento fabrikalarıyla temsil edildiği Doğu Anadolu Bölgesi'nde, yeraltı gelir kaynaklarının başlıcaları arasında demir (Divriği), bakır (Ergani), krom (Guleman), linyit (Elbistan, Afşin) yatakları sayılabilir.”

“İklimi, sert kara iklimi etkisindeki, yağışlı kış mevsiminde şiddetli soğuk baskınları gözlenen, yazların kurak geçtiği (bol yağış alan Kars-Ardahan yaylası dışında) bölgede, bitki örtüsünde, geniş alanlar yazın yeşilliğini koruyan çayırarla, yüksek kesimlerde meşelerin ağır bastığı ormanlarla örtülüdür. Gece-gündüz arasındaki sıcaklık farklılık göstermektedir.”

“Yüzey şekillerinin karayolu ulaşımını yer yer güçleştirdiği, kuzeyden ve güneyden doğu-batı doğrultusunda iki önemli demiryolu hattıyla (Sivas-Erzurum-Kars hattı; Malatya-Elazığ-Muş-Tatvan-İran hattı) aşılan bölgede, Erzurum, Elazığ ve Van havaalanları hava ulaşımını sağlar” (Groller International American Encyclopedia, 1993, 90).

Resim 1. Doğu Anadolu Bölgesi Haritası

Kaynak: Çelebi, Ş. (2018) “Doğudaki il ve ilçelerin Kürtçe Türkçe yer isimleri”, <https://gezilecekyerler.com/dogudaki-il-ve-ilcelerin-kurtce-turkce-yer-isimleri/>, Erişim Tarihi: 15/05/2020.

2. ARDAHAN

2.1. Tarihi

“Ardahan Anadolu’nun Doğu Bölgesindedir. Ardahan’ın tarihçesi 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşmasıyla ordumuzun çekilmesi sonucu Ermeni ve Gürcülerin işgaline uğramıştır. Bunun üzerine Ardahan “5 Kasım 1918’de ilk Müdafaa-i Hukuk teşkilatımız olarak Kars’ta kurulan Milli Şura adlı geçici hükümete katılmış altı ay süresince” doğuda Ermenilerle, kuzeyde Gürcüler ile mücadele edilmiştir. Milli Şura Hükümetine Mondros Mütarekesi şartları reddedilmiş, I. Ardahan Kongresi (3-5 Ocak 1919) ve II. Ardahan Kongresi (7-9 Ocak 1919) ile kurtuluşa giden yol açılmıştır. Ardahan, Kazım Karabekir Paşa ve Halit Paşa komutasındaki ordumuz tarafından 23 Şubat 1912’de düşman işgalinden kurtarılmaktadır” (Yılmaz, 2018, 8).

2.2. Coğrafi

“Anadolu’nun Kuzeydoğusunda yer alan Ardahan kuzeyinde Acaristan (Gürcistan Toprağı), Kuzeydoğusunda Gürcistan ve kısmen de Ermenistan, Güneydoğu ve Güneyinde Kars, Güneybatısında Erzurum ve Batıda da Artvin illeri ile çevrilidir” (T.C. Ardahan Valiliği, 2012, 45).

İlin orta batı kesiminde yer alan Ardahan kenti, fazla gelişmemiş bir yerleşim merkezidir. Önemli bir sanayi kuruluşundan yoksun olması, işlek yollardan uzaklığı ve askeri birliklerin bulunması gelişmesini engelleyen başlıca nedenlerdendir. “Eskiden Artaani ve Artan adıyla anılan kent Kura Irmağının kenarında yer alır. Vadinin güneyindeki yamaçta bulunan kalenin eteğinde kurulmuş olan kent, gelişimine bağlı olarak ırmağın karşı yakasına da yayılmış durumdadır. Kars’ı Şavşat üzerinden Artvin’e bağlayan karayolu kentten geçer. Kent karayoluyla Kars’a yaklaşık 85 km ve Ankara’ya 1.136 km uzaklıktadır” (Britannica, 1993, 18).

Resim 2. Doğu Anadolu Bölgesi, Ardahan İlının Haritası

Kaynak: <https://www.kirtkirtla.com/dogu-anadolu-bolgesi/> Erişim Tarihi: 12/05/2020

İlçeler;

Çıldır, en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Ardahan'ın güneydoğusunda yer almaktadır. İlçenin turizm potansiyeli yüksektir. Aşık Şenlik Türbesi, Kara Kale, Kurtkale Kalesi, Şeytan Kalesi, Çıldır Gölü'ndeki Kuş Adası önemli turizm noktalarıdır ve ilçe uluslararası Çıldır Göl Festivali'ne ev sahipliği yapar.

Resim 3. Çıldır Gölü Sonbahar

Kaynak: Çıldır Gölü, Ardahan. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 26/11/2018

Resim 4. Çıldır Gölü Kış

Kaynak: Çelik, C. (2020). Turistler buz tutan Çıldır Gölü'nde atlı kızak keyfi yaşıyor, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turistler-buz-tutan-cildir-golunde-atli-kizak-keyfi-yasiyor/1700090>
Erişim Tarihi: 10.05.2020

Damal, 2100 rakımda olan ve yılın neredeyse 7 ayı karla kaplı bir ilçedir. Damal her yıl Karadağ'da 15 Haziran ve 15 Temmuz tarihleri arasında beliren Atatürk Siluetiyle yerli ve yabancı turistleri bölgeye çeken bir yerdir. Ayrıca Damal Bebeği de ilçe için önemli tanıtım ve gelir kaynağıdır.

Resim 5. Damal Atatürk Silueti Görünümü

Kaynak: Damal Turizmi, Ardahan. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 20/06/2018

Resim 6. Damal Bebeği Görünümü

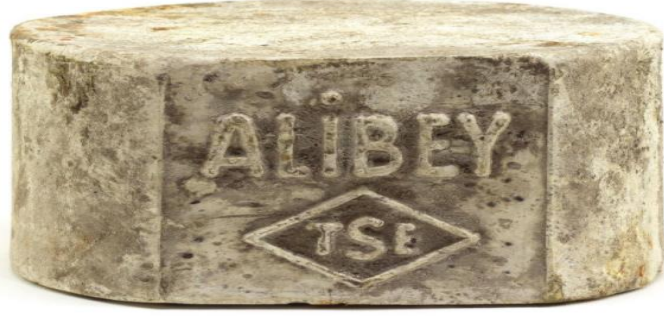

Kaynak: Damal Bebeği. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 21/06/2018

“Göle, Ardahan’ın güneyinde yer alan bir ilçedir. Arazisinin büyük kısmı ormanlarla kaplıdır ve doğal güzellikleriyle yerli ve yabancı turistlerin ziyaret

edebileceği birçok tarihi yer ve mekana sahiptir. Bu yerler arasında Kalecik Kalesi, Uğurtaş Köyü Kalesi, Dedeşen Köyü kale kalıntıları ve birçok köyde yer alan cami, kilise ve şapel kalıntıları bulunmaktadır. Ayrıca ilçede her yıl düzenli olarak uluslararası Göle Kültür ve Kaşar Festivali düzenlenmektedir.”

Resim 7. Ardahan Göle Kaşarı

Kaynak: <https://www.alibeysut.com/urun/teker-eski-kaşar-2-kg>, Erişim Tarihi: 16/06/2020

“Hanak, Ardahan’ın kuzeyinde yer alan bir ilçedir. Kendine özgü tarihi ve doğal güzellikleriyle bölgede fark yaratan bir ilçedir. Özellikle Çayağzı köyü yakınlarındaki harabeler, kilise kalıntıları, Sevimli Kalesi, Kırnav Kalesi Hanak’ta öne çıkan turizm yerleri olmuştur. Ayrıca kamp turizmi ve av turizmi de Hanak’ın doğal güzellikleri içerisinde öne çıkmaktadır.”

Resim 8. Ardahan Hanak Görünümü

Kaynak: <https://www.koylerim.com/hanak-karakale-koyu-307768h.htm>, Erişim Tarihi: 22/06/2020

“Posof, doğal güzellikleriyle bölgemiz açısından önemli bir yere sahiptir. Endemik bir kuş türü olan Dağ Horozu ülkemizde sadece Posof’ta ve Artvin’de

görülebilmektedir. Cak Kalesi, Savaşır Kalesi, Kol Kalesi, Mere Kalesi ise Posuf'un doğal güzellikleriyle birlikte bölgede öne çıkan tarihi yerlerdir" (Serka Kalkınma Ajansı, 2018).

Resim 9. Ardahan Posof İçi ve Dışı Kırmızı Elması

Kaynak: <http://www.posof.gov.tr/posof-elmasi>, Erişim Tarihi: 21/06/2020

2.3. Nüfus

“Yöredeki ekonomik olanakların yetersizliği nedeniyle önemli bir bölümü zaten askerlerden oluşan kent nüfusu 1970’ten bu yana dengesizlikler göstermektedir ve zaman zaman da gerilemektedir. Örneğin 1985’te 16.895 olan nüfus 1990’da bu düzeyin de altına düşmüştür. 2011 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi veri tabanı sonuçlarına göre ilin toplam nüfus 107.455 olarak belirlenmektedir. Ardahan, 81 il içerisinde toplam nüfus bakımından 79’uncu, şehir nüfusu bakımından sonuncu, belde ve köy nüfusu bakımından ise 71’inci sıradadır” (T.C. Ardahan Valiliği, 2012, 45).

“Ardahan nüfusu bir önceki yıla göre 1.588 azalmıştır. Ardahan nüfusu 2019 yılına göre 97.319’dir. Bu nüfus, 50.697 erkek ve 46.622 kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise: %52,09 erkek, %47,91 kadındır”

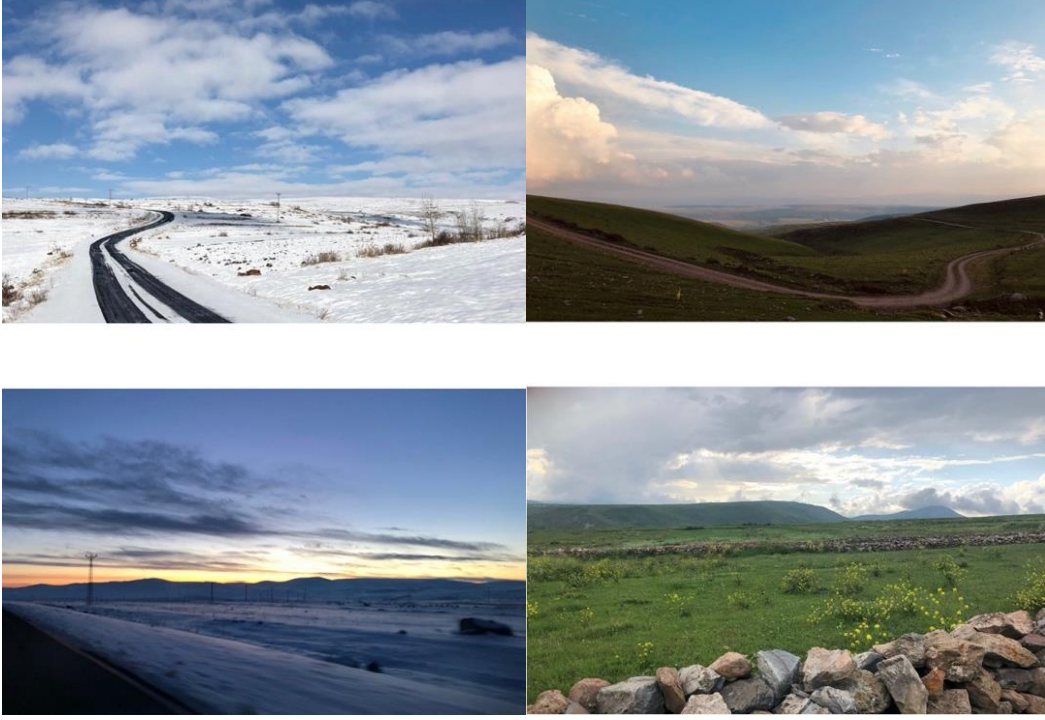
(Nufusu, 2019).

2.4. İklim

Yörenin yüksek olması ve yüzey şekillerinin değişkenlik göstermesi dolayısıyla İl genelinde karasal iklim görülmektedir.

İlin batı ve kuzeyinde özellikle Posof ilçesi ve Çıldır ilçesi bir bölümünde Karadeniz iklimini özellikleri görülmektedir. İlin diğer bölümlerinde karasal iklime hakim olup, kışlar uzun, sert ve kar yağışlıdır. Yıllık ortalama sıcaklığı 5°C'nin altında olup, kışın -30°C'nin altına iner. Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan Ardahan'a yılda ortalama 500 mm yağış düşer. (T.C. Ardahan, 2012).

Resim 10. Ardahan Kış İklimi/Yaz İklimi

Kaynak: Ardahan İklimine Dair Görüntüler. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 2019

2.5. Hayvancılık

Tarım ve hayvancılık yöredeki en önemli iki faaliyettir. Sanayinin yeterince gelişmediği bölgede kurulan az sayıdaki sanayi tesisi de tarımsal ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesine yöneliktir. Tarımsal üretim iklim koşulları nedeniyle fazla çeşitlilik göstermemekte daha çok insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yapılmaktadır. Elde edilen tarımsal ürünlerin tamamına yakını organiktir.

Geniş meralarıyla doğal bir hayvancılık alanına sahip olan Ardahan'da en önemli ekonomik faaliyet hayvancılık ve hayvanlardan elde edilen ürünlerdir. Geçmişte geleneksel usullerle yapılan hayvancılık ve hayvansal ürünlerin yapımında artık çağdaş yöntem ve teknikler kullanılmaya başlamış, hayvancılığın ıslahı ile önemli gelişmeler kat edilmektedir.

“Bölgenin zengin bitki çeşitliliğine sahip olması, hayvancılık yapmaya uygun geniş çayır ve mera alanlarının bulunması burada kaliteli et ve süt ürünlerinin elde edilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle ilimize ait et ve süt ürünleri ülke genelinde büyük rağbet görmektedir. Özellikle peynircilik bölge ile bütünleşmiş ve kaşar peyniri ilimizin simgesi haline gelmiştir” (T.C. Ardahan Valiliği, 2012, 53).

“Ardahan doğal meralarda yetişen 1150 çiçek türüyle arıcılık açısından önemli bir potansiyele sahiptir” (T.C. Ardahan Valiliği, 2012, 53).

Resim 11. Ardahan Hayvancılık

Kaynak: Ardahan'da Bir Yayla. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 26/11/2018

2.6. Gelenek ve Sanat

“Kent merkezimizde yapılan modern atölye binasında 23 kadın istihdam ediliyor. Geleneksel Damal bebeğinin modern yöntemlerle üretildiği atölyede, aynı zamanda satış da yapılıyor. Damal bebeği yapımı konusunda usta olan birçok kadın, aynı zamanda atölyede çırak yetiştiriyor. Başarılı bir şekilde hayata geçirilen proje kapsamında üretim ve satış departmanlarının yanı sıra atölyede kadınların vakit geçirebilecekleri kafeterya, dinleme alanı ve çocuk bölümleri yer alıyor” (Serka Kalkınma Ajansı, 2020).

Resim 12. Damal Bebeği Çeşitleri

Kaynak: Damal Bebeği. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 26/11/2018

Resim 13. Ardahan Halısı

Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/25022013/c6ff17b2-7626-41fc-b74b-86874734ec84.jpg?format=jpg&quality=50>, Erişim Tarihi: 18/11/2019

Resim 14. Ardahan Halk Eğitim ve Akşam Sanat Okulu

Kaynak: Ardahan'da Sanat Okulu. Yazarın kendi çektiği fotoğraf. 26/11/2018

3. ARDAHAN DAMAL

3.1. Tanımı

Damal Ardahan'ın kuzeyinde Ardahan'a uzaklığı 45 km, 3600 nüfuslu küçük bir ilçedir. Damal, Ardahan'ın il olması ile birlikte 1992 yılında ilçe olmuştur. İlçe, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır.

Damal ilçesinin iki büyük özelliği vardır. Bunlardan birisi ilçeye bağlı Yukarı Gündeş köyü yamaçlarına akseden Atatürk silueti, diğeri ise Damal ve köylerine özgü olan kadın kıyafetleridir. Kıyafetler, Damal Türkmenlerinin Orta Asya'ya dayanan kökenlerinden izler taşımaktadır. Günümüzde giyilmese de kıyafetlerin koruyucu özelliğinden kaynaklı uzun ve soğuk geçen kışlarda tercih edilmiştir.

Resim 15. Damal İlçesine Giriş Görüntüsü

Kaynak: Damal Girişi, Ardahan. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 26/11/2018

3.2. Tarihi

Damal ve yöresi Orta Asya'dan Avrupa'ya göç eden Türk boylarının geçiş güzergahında bulunan yerleşim alanlarıdır.

“Tarihte Ardahan-Posof Sancaklarına bağlı Yukarı Kur'a ya da Meşe Ardahan adı ile anılan bölge 1064 yılında Sultan Alparslan tarafından Selçuklu topraklarına katılmıştır. Akkoyunlu Uzun Hasan döneminde (1453) Maraş yöresinde gönüllü olarak getirilen Dulkadirli-Ulusu topluluğundan “Türkmenler” bu yöreye yerleşmişler, Ulgar ve Cin dağlarını yaylak edinip zamanla Damal bölgesinde köyler kurarak günümüze kadar kendi gelenek ve göreneklerini yaşatmışlardır. Geneli Hüseyini-Bektaşî olan Alevilik inancındaki yöre halkının kadın giyimleri Orta Asya'dan gelen eski Oğuz geleneklerini yansıtmaktadır.

Bölge 1876-1920 tarihleri arasında Rusların istilasına uğramıştır. Halen halk arasında 93 kırım olarak anılan Osmanlı-Rus Savaşında 44 yıl istila ve Rus zulmü yaşamasına rağmen yöre halkı gelenek ve göreneklerinden taviz vermemiştir. Bolşevik ihtilalinden sonra Rus ordusunun çekilmesiyle İngiliz desteğindeki Ermeni ve Gürcü işgali devam etmiştir. Bu işgale karşı Ardahan'da Milli İslam Şurası kurulup, oluşturulan yerel komiteler tarafından siyasi ve askeri mücadele yapılarak Kazım Karabekir komutasındaki Türk Ordusunun Rus ordusunu yenilgiye uğratıp 1 Mart 1921 Yılında bölgeyi kurtarmasına kadar bölge halkının direnişi sürmüştür.” (T.C. Ardahan Valiliği, 2012, 36)

3.3. Coğrafi

Damal kuzeyde Posof, doğuda Gürcistan ve Çıldır, güney de ve batıda Hanak ile komşu olup toplam 74 km kara sınırına sahiptir. İlçenin toplam yüzölçümü 329 km² olup, rakım 2000 metredir. Arazi plato görünümünde olup, ilçenin bitki örtüsü ilkbahardan sonbahara kadar yeşil çayır görünümündedir.

Resim 16. Damal İlçesine Giriş Belediye

Kaynak: Damal Belediyesi, Ardahan. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 26/11/2018

3.4. Nüfus

“İlçenin toplam nüfusu 6.544’dür. İlçe merkezinin nüfusu 3000’dir.” (T.C. Ardahan Valiliği, 2012, 44)

Resim 17. Damal Nüfusu

Kaynak: Damal Girişi, Ardahan. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 26/11/2018

3.5. İklim

“Yörede karasal iklim hüküm sürer, yağış ülke ortalamasının altındadır. Sıcaklık kış mevsiminde eksi (-) 30-35 dereceye kadar düşer. Yazları serin, kışları ise soğuk ve yağışlıdır. İlçe sınırlarında Çikora Suyu ve Bağırsak Çayı adında iki akarsu bulunmaktadır” (T.C. Ardahan Valiliği, 2012, 52)

Resim 18. Damal Kış İklimi

Resim 19. Damal Yaz İklimi

Kaynak: Damal. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 26/11/2018

Kaynak: Damal. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 10/06/2019

3.6. Hayvancılık

Hayvancılık yörenin tek geçim kaynağıdır. Değişen iklim koşulları ve büyük şehirlere göç nedeniyle, kalabalık aileler için tercih nedeni olan küçük baş hayvancılık, daha zahmetli olmasından kaynaklı, yerini büyük baş hayvancılığa bırakmıştır. Bölgede çokça görülen kümes hayvancılığı özellikle de kaz yetiştiriciliği Damal'da görülmemektedir. İlk bahar ve yaz aylarının kısa sürmesine rağmen İlçe'nin endemik bitki örtüsü arıcılık için uygun koşullar oluşturmaktadır.

Resim 20. Damal İlçesi Hayvancılık

Kaynak: Damal'da Hayvanlar. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 26/11/2018

Resim 21. Damal İlçesi Hayvancılık

Kaynak: Damal'da Hayvanlar. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 10/06/2019

3.7. Gelenek ve Sanat

Yörenin kadınları tüm gücünü büyükbaş ile sağlamaktadır. Bununla birlikte halı, kilim, dokuma ve yörenin en değerli geçmişten günümüze kadar süre gelmekte olan yöresel ve geleneksel Damal kıyafetlerinin, plastik oyuncak bebeğe aktarılıp sürdürülmesi sağlanmaktadır. Hem yörenin gelenekselliğini devam ettirip hem de kendi kazançlarını sağlamaktadır. Kadınlar bu anlamda kendilerini güçlü hissedip, mutlu olmaktadır. Renklerini doğanın enerjisinden alıp gökkuşağını temsil etmektedir. Bir bir işleyip, emek verdikleri bu kıyafetleri kendilerinin silüetlerini ayna gibi yansıtmaktadırlar.

Resim 22. Ardahan Damal'ın El Sanatları

Kaynak: El İşlemesi. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 10/06/2019

Resim 23. Ardahan Damal Yöresel El Sanatları Bebeği

Kaynak: Damal Bebekleri. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 26/11/2018

3.8. Atatürk Silueti

“Atatürk silueti, bir doğa olayı ile her yıl Ardahan ilinin Damal ilçesinin Ata Mahallesi’nde Karadağlar’ın eteğine her yıl beliren ünlü siluet.”

(Anadolu Ajansı, 2020).

“Karadağlar eteğinde özellikle haziranda başlayarak temmuz sonuna kadar havanın bulutsuz olduğu günlerde 17.50-18.10 saatlerinde izlenebilen Atatürk siluetinin oluşumu, 1995'ten itibaren her yıl temmuz ayında düzenlenen “Atatürk'ün İzinde ve Gölgesinde Damal Şenlikleri" ile kutlanıyor.” (TRT Haber, 2017).

“Her yıl haziran ayının 15’i ile temmuz ayının 15’ine kadar saat 18:00 sıralarında Karadağ sırtlarında Atatürk’ün bu silueti net olarak yaklaşık 20 dakika izlenmektedir” (T.C. Ardahan Belediyesi, 2020).

“Bu siluet ilk kez 1954 yılında Yukarı Gündeş köyünde çobanlık yapan Adıgüzel Kırmızıgül tarafından fark edilmiştir. 1975’te Erdoğan Kumru’nun çektiği siluet fotoğrafı Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı’na göndermesiyle bu doğa olayı tüm Türkiye’de duyuldu. Atatürk siluetinin oluşumu, 1995 yılından itibaren her yıl temmuz ayında düzenlenen “Atatürk’ün İzinde ve Gölgesinde Damal Şenlikleri” ile kutlanıyor.” (TRT Haber, 2017).

Resim 24. Atatürk Silüet Görüntüsü

Kaynak: Karadağ, Damal. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 20/06/2019

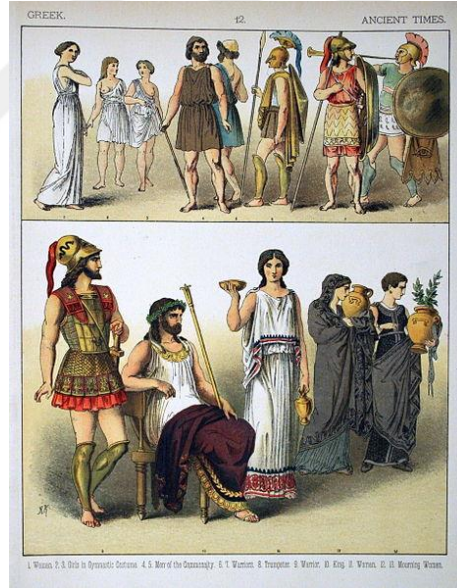
4. GİYSİ KAVRAMI

4.1. Giysinin Öyküsü

“Giysi, insanın çeşitli amaçlar doğrultusunda ihtiyaç duyduğu ve bedenine giyindiği eşya olarak tanımlanabilir. Giyinme eyleminin ilk çağlardan itibaren önce

doğada bulunan bitkisel ve hayvansal malzemelerin ten üzerinde kullanılmasıyla başladığı varsayılmaktadır. İlk giysi denemeleri gelişimlerini doğal bir süreçte tamamlamıştır. Farklılaşan gereksinimler ve ilk teknik keşiflerle doğada bulunan malzemeleri işlenmiştir. Avcı toplayıcı çağlardan yerleşik düzüne geçiş sürecinde insan bedeninin doğa koşullarına karşı olan direncinde değişiklik olmuştur. Uzun yılları kapsayan süreçte doğrudan ten üzerine giyilen işlenmemiş haldeki bitkisel ve hayvansal hammaddelerin bir işlem sürecinde geçirilmesine gerek duyulmuştur. Bir işleminden geçmeden kullanılan doğal bitkisel ve hayvansal hammaddelerin hem insan bedenine hem de çevresine rahatsızlıklar verebileceği aşikardır. Söz gelimi hayvan postunun kullanılması sırasında kokması, böceklenmesi, başka organizmaların yaşamasına olanak tanınması, ağaç veya sarmaşık dallarından örülerek elde edilmiş dokusal yüzeylerin bedende tahrişe yol açması gibi rahatsızlıklar, zamanla bu sorunların giderilmesine yönelik araştırmalara neden olmuştur” (Şahin, 2017, 3).

Resim 25. Eski Çağlar Giysi

Kaynak: Kretschmer A, Rohrbach, C. (1882). Ancient Times

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ancient_Times,_Greek_-_012_-_Costumes_of_All_Nations_\(1882\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ancient_Times,_Greek_-_012_-_Costumes_of_All_Nations_(1882).JPG) Erişim Tarihi: 28/05/2020

“Doğayı gözlemleyen ve taklit eden insanın ilk giysi örneklerinin, hayvanların tüylü haline öykümleri şeklinde geliştiği düşünülebilir. Önceleri doğrudan hayvan postlarını sarıyan insan, sonraları deri ve tüyü birbirinden ayırmanın yollarını araştırmıştır ve bulmuştur. Yünün hayvanın sırtından kırılarak alınması ve sonra yün

elyafının işlenmesiyle elde edilen ip hali ve bu ipin bir yüzeye dönüştürülmesiyle insan kendi giyimini oluşturacak kumaşı dokumuştur. Hayvansal hammaddeler arasında yer alan kıl, yün ve ipeğin işlenmesi ve kumaşın icat edilmesi hem uygarlık tarihi hem de tekstil tarihi açısından çok önemli gelişmelerdir” (Şahin, 2017, 4).

“İpin elde edilmesi ve bunun çeşitli sistem ve tekniklerle birbirine dolanarak bir kumaşa dönüştürülmesi uzun bir süreci almıştır. İnce veya kalın kumaşlar dokunması, ilmek ve örme tiplerinin geliştirilmesi ile dokunan çeşitli yüzeyler günümüzde de hayranlıkla karşılanan gelişmelerdir. Kumaş yüzeyleri elde edilmesi için lifin elyaf haline gelmesinin yanı sıra iplerin birbirine dolanması için yardımcı unsurlara gereksinim duyulmuştur. En azından bir ya da daha fazla ipin birbirine dolanması, sağlamlaştırılması için bir araca gereksinim vardır. İlk örnekleri bugün arkeoloji müzelerinde yer alan iğneler, şişler, tığlar, örgü araçlarının tekstil yüzeyleri elde etmek için kullanıldığı varsayılmaktadır” (Şahin, 2017, 4).

“Giyinmek; nefes almak, yemek yemek ve uyumak gibi başlıca ihtiyaçlardan birisidir. İnsanlık tarihi boyunca, çeşitli etkenlere bağlı olarak gelişim göstermiştir. Giysi nesnesi, duyuşsal ve düşünsel olarak deneyimlediğimiz ve de yansıtmak istediğimiz tüm yaşantılarımızın dışavurum aracıdır. Giyinme, toplumsal aidiyet, statü göstergesi (cinsiyet ve sınıf) olarak kim olduğumuz hakkında fikir verir. Uygarlık tarihi boyunca ait olduğu kültüre ait işaretler taşıyan izlekler olarak her bir medeniyette farklı özellikler göstermiştir. Basit hali ile ilk olarak örtünmede kullandığımız ve temel ihtiyaçlarımızla ilişkilendirdiğimiz giysi nesnesi, sosyal ve psikolojik anlamda bizi nasıl temsil ettiği, kendimizi nasıl hissettirdiği gibi kavramlar çerçevesinde ele alınmaktadır” (Şahin, 2017, 3).

“Avcı toplayıcı yaşamdan yerleşik düzene geçen insan, dokuma tezgahlarını ve örme pratiklerini geliştirmiştir. İlerleyen dokumacılık zamanla giyim gereksinimlerinin tamamını karşılar olmuştur. Her yerleşik topluluğun geleneksel öğretileri çerçevesinde gelişen giyim kuşam pratiklerinde kullanılan kumaş parçalarının, insan bedeninde bir şekle sokulması öncelikle sarılıp sarmalanmak şeklinde gelişmiştir” (Şahin, 2017, 3).

“Kawamura’dan aktaran Özudoğru, giyim ve moda arasındaki farkı aşağıdaki gibi özetler. “Giyim maddi bir üretimken moda sembolik bir üretilimdir. Giyim bir gerekliliktir, moda ise aşırılıktır. Giyimin yararlılık işlevi varken, moda statü işlevi görmektedir. Her toplumda ve kültürde o toplumun kültürünü yansıtan giyim örnekleri

vardır. Moda hem olgu olarak hem de sistem olarak giyim kültürünün konularından keskin bir ayrılık gösterir. Ancak, “moda” maddi kültürü başlığı altında irdelenen geleneksel giyim kuşam örgelerinin gereksinimlere dayalı üretim halinden farklı olarak, bir sistem içinde yer alır” (Özudoğru, 2016,).

“Giyim, insanlığın varoluşuyla başlayan ve devam eden bir olgudur. Örtünme içgüdüleriyle başlayan ve estetik kaygıyla devam eden bir süreç olmuştur. Giyim sözcüğü, giyilecek bir giysi olarak algılansa da aslında saç şekilleri, makyaj, başa, ayağa giyilenden takıya kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Giyim, bireyin içten gelen davranışını ifade eder. Çoğu zaman bu davranış, kişinin cinsiyetinin, arkadaşlarının, kendisini ait hissettiği etnik köken, sosyal ve kültürel çevrenin, dinsel unsurların, toplumun, etkilerine göre şekillenir” (Güngör, 2013).

Giysi, insanların temel ihtiyacı olarak düşünölen örtünme, gereksinim ve hava şartlarını da içinde kapsayan geniş bir ihtiyaç kaynağı olmaktadır. Zor bir süreçten geçen giysi, insanlık tarihi boyunca hep var olarak devam etmektedir. Günümüze kadar süre gelen giysi, yerini ihtiyaç kelimesi dışında süslenme, değişim, güzel gözükme çabaları içinde giysinin amacını değiştirmektedir. Giysi, ihtiyaç amacıyla eskiyen ürünlerini yenilerken, aynıys almak yerine farklı olan modele, renge, kumaşla doğru yönelmektedir. Bu da modanın gelişimi ile ihtiyaç olan giysinin artık sadece geniş bir kapsamla yön değiştirmesini sağlamaktadır. Moda sürekli kendini yenileyen, çeşitlilik sahibi ve farklı ürünler hedeflerken giysinin sadece ihtiyaç amaçlı oluşu yavaş yavaş yok olmaktadır.

Resim 26. Giyim Zaman Çizelgesi

Kaynak: <https://3.bp.blogspot.com/-c39SH7wiSQ/WWT3Q6bDesI/AAAAAAAAAn4/sVw1lc8pGygYL00nCRkhOSp20y-0SO6DwCLcBGAs/s1600/bati-moda-tarihi.jpg> Erişim Tarihi: 26/05/2020

“Giysi temel insan gereksinimlerinden biri olarak vücudu koruyan, zamanla değişiklik göstererek vücut formuna göre şekil almış ürünler olarak tanımlanabilir. Giyinme isteği, bazen sadece iklim koşullarına karşı vücut ısınısını korumak için ortaya

çıkarsa da bazen de bireyin yaşamının amacı haline gelmektedir” (Erdoğan, İllez, 2014, AKT. Güngör, 2013).

“Giysi satın alma davranışı, kişilerin ihtiyaçlarını karşılamanın yanında çoğunlukla toplumda statü kazanmak, farklı olmak, bir kimlik sahibi olmak, modayı takip etmek gibi faktörler tarafından yönlendirilmektedir” (Aktuğlu, Temel, 2006, AKT. Çivitçi, Harmankaya, 2004).

“Günümüzde bireylerin günlük yaşamlarında dış etkilerden uzak, rahat durumları tercih etmeleri giysilerden beklentilerini de değiştirmiştir. Önceleri giysi tercihlerinde estetik unsurlar, renk, kumaş deseni, model ve moda ön planda iken günümüzde giysinin fonksiyonelliği, vücuda uyumu, hareket serbestliği vermesi daha çok önem kazanmıştır. Buna bağlı olarak giysinin istenilen kalitede olması bireyin antropometrik yapısına uyumu ve giysi ölçülerinde beden yapısını yansıtan bazı standartların belirlenmesi gerekmektedir” (Üstün, 2009, AKT.Dergi Park).

“Giysilerin neden olduğu duygular kişinin daha sonraki davranışları üzerine de kapsamlı etkilere sahip olabilir. Örneğin rahatsızlık veren duygular gerginlik, sıkılganlık, endişe gibi fizyolojik değişikliklere yol açabilirken, giysiden dolayı hissedilen güven duygusu tam tersi etkiler de yaratabilir. Bundan dolayı giysi tasarımcılarına çok iş düşmekte, her yaşa ve bedene göre bilinçli bir şekilde tasarlanmış giysiler, psikolojik, fiziksel ve fizyolojik konforu bir arada sağlamalıdır” (Üstün, 2009).

“Giysinin giyim kalitesi düşünüldüğünde kullanılan hammadde türü, ipliklerin mukavemeti ve düzgünlüğü, konstrüksiyon, örgü, boya ve aprenin kalıcılığı gibi kumaş özelliklerinin yanı sıra giysinin modeli, dikiş kalitesi, görünüm düzgünlüğü, vücuda uyum gibi özelliklerin dikkate alınması gerekir” (Okur, 2001).

“Giysilerin içerisinde rahat hissetmesi ve rahat hareket edebilmesi, vücuduna uyan, hareket serbestliği sağlayan, hava koşullarına uygun giysilerle mümkündür. Rahatlık ve emniyet için olduğu kadar sosyal tatmin için de giysi tasarımında ergonomik yaklaşım önemli etkidir” (Vural vd., 2006)

4.2. Damal Bebeğin Giysisini Şekillendiren Etkenler

Damal bebeğin giysisinin etkilendiği faktörlerden bazıları şunlardır; iklim, dinsel ve toplumsal yaşam biçimi, siyasi ve ekonomik koşullar olmak üzere alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

4.2.1. İklim

İklim kıyafeti şekillendiren en büyük etkenlerden biridir. “Damal, 2200 ortalama rakımla sert yayla ikliminin hüküm sürdüğü bir coğrafi konuma sahiptir” (Britannica, 1993, 363).

Kökleri Orta Asya’ya dayanan Damal halkı eski renkli giyim kuşamlarını günümüze kadar taşımaktadırlar. Yörede; kışlar sert, yazlar serin geçtiği için kıyafetler de iklim özelinde kat kat, renkli, desenli ve boncuklu kumaşlardan oluşmaktadır. Değişen iklim koşullarıyla birlikte küçük baş hayvancılık terk edilmiş, kıyafetlerin ham maddesi yüne ve dokumacılık ürünü olan parçalara ulaşmak zorlaşmıştır. Bu durum hem geleneksel yöntemlerle yapılan el emeği ürünü halı, kilim dokumacılığını hem de Damallı kadınların giydiği geleneksel kıyafet olan Saya’yı da etkilemiştir.

Resim 27. Ardahan Damal İklim Etkisi

Kaynak: Ardahan. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 26/11/2018

4.2.2. Dinsel ve Toplumsal Yaşam Biçimi

Alevilik öğretisinin kadın giyim kuşamına etkisi ise kadını ikinci plana atmayan yapısının sonucunda ortaya çıkmıştır. Toplum içerisinde saygın bir yere sahip olan kadın olabildiğince renkli ve süslü giyim tarzlarını benimsemiştir. Erkek tarafından da “Fatma Ana” kültürünün yaşayan temsilcisi olarak görülen kadına büyük saygı duyulmaktadır. Özellikle kadınlar, giyim kuşamlarında “Fatma Ana” (Ana Tanrıça inancının devam ettiğinin göstergesidir diyebiliriz)’nın giysi şeklini canlandırdıklarına inanırlar. Renkler ve sayıların kutsallığına inanılması ve göçebe yaşam sürdüren bu insanların doğayla olan etkileşimlerinin birleşmesi sonucunda son derece renkli kıyafetler ortaya çıkmıştır.

Resim 28. Kadınların Damal Bebeğini Sürdürme Aşaması

Kaynak: Ardahan. Yazarın kendi çektiği fotoğraf. 15/11/2018

4.2.3. Siyasi ve Ekonomik Koşullar

“Günümüzde de kullanılan bu kıyafetler giyenin yaşına, sosyal durumuna ve ekonomik gücüne göre değişiklik gösterir. Örneğin bu kıyafetin bir parçası olan göğüslüğün koyu renkli kumaştan yapılanını yaşlı kadınlar ve dul kadınlar, tamamen boncuktan yapılanını ise genç kadınlar giyer” (T.C. Ardahan Valiliği, 2012, 81).

Genç kadın, gelin, evli kadın, çocuklu kadın, dul kadın, oğlu askere gitmiş kadın ve ninelerin başlarına taktıkları başlığın farklı özellikleri vardır. Yeni evli kadın en az beş entari, üç etek, bir yeleği bir arada giyer.

5. BEBEKLERİN SEMBOLLEŞMESİ

5.1. Damal Bebek Giysisini Sembolleşmesini Etkileyen Faktörler

Geleneksel Damal Kadın Kıyafetleri günümüzde sadece 45-50 yaş üzeri kadınlar tarafından giyilmektedir. Damal'daki yaşlı kadınların üzerinde görmeye alıştığımız bu kıyafetler artık plastik bebeklere giydiriliyor. Geçmişlerini unutmamaya çalışan bu insanlar, önceleri kendileri yaptıkları takıların, boncukların, yün ve kumaşların ticaret değeri taşımasıyla birlikte, satın alamadıkları için kıyafetlerinden vazgeçmişlerdir. Sözlü kültür geleneğinden beslenen bu insanların şehirleşmeyle birlikte; Alevi inanç yapısına ait düşünceleri de hızla çözülme sürecine girmiştir. Manileri ile türküleriyle, gelenekleriyle, deyişleriyle bir yaşam biçimini yok oluşu söz konusudur.

Resim 29. Geleneksel Kıyafetin Bebeklerle Sembolleşmesi

Kaynak:

https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AANd9GcQOd3_9SXXmOrVKO_cl7C2_lkKYdM4wzFWAxw&usqp=CAU, Erişim Tarihi: 18/06/2020

Endüstrileşme süreciyle birlikte geleneksel dokuma tezgahlarının terk edilmesi nedeniyle baştan ayağa el emeği göz nuru olan kıyafetler artık plastik bebekleri süslemektedir. Bebekler belirli bir değişim değeri taşımaktan ve görsel bir malzeme olmaktan ileri gitmemektedir. Sürekli değişen moda kıyafetleri eskitmekle kalmıyor önceleri genç kızların hayalini süsleyen “al”, “yeşil” duvaklı gelinlikleri, rengarenk kıyafetleri ile bir kültürü metalaştırıyor. Üzerine etiket yapıştırılıp pazarlanan ise bir toplumun geçmişi, şimdisi, geleceğidir aslında.

“Geçmişte yöre kadınları bu kıyafetlerin küçüklerini ağaçtan yapılan bebeklere giydirerek çocuklarına oyuncak yapmaktaydılar. Günümüzde bu giysiler plastik bebekler üzerine giydirilerek meraklılarına satılmaktadır. Bu giysiler iyi bir işçilik ve el emeği ile kumaş bezler üzerine boncuklarla işlenerek yapılmaktadır. Bu bebekler 1996 yılında Japonya’da düzenlenen “Yöresel Folklorik Bebekler” yarışmasında el emeği kategorisinde Dünya birincisi olmuştur” (T.C. Ardahan Valiliği, 2012, 70).

Resim 30. Geleneksel Kadın Giysisi

Kaynak: <https://ardahan-alevileri.tr.gg/Ardahan-Damal-h-%26%23305%3Bn-Y.oe.resel-K%26%23305%3Byafetleri.htm>, Erişim Tarihi: 15/05/2020

Resim 31. Geleneksel Kadın Giysisi Oluşumu

Kaynak: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/hapishanenin-damal-bebegi-2334703>, Erişim Tarihi: 24/05/2020

5.2. Bebeklerin Kıyafetleri

Damal İlçesi ve yöresi Orta Asya'dan Avrupa'ya göç eden Türk boylarının geçiş güzergahında bulunan bir yerleşim alanıdır. Yöre halkı "Türkmen" olup günümüze kadar kendi gelenek ve göreneklerini korumuşlardır. Burasının en önemli özelliklerinden biri yörede yaşayan kadınların Orta Asya Oğuz Türklerinin kıyafetlerini kullanmalarıdır. Bu kıyafetler üç etek, önlük, gömlek, şalvar, yelek, cepken, göğüslük, tor, fes ve kolçak gibi parçalardan oluşur.

Resim 32. Damal Bebeklerin Kıyafet Parçaları

Kaynak: Damal Bebeği. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 22/06/2019

“El sanatlarını yaratanlar kendi dinsel, büyüsel ve toplumsal öğelerini bu yaratılarına katarak bugün nakış, ala, yanış ve çekipi denilen unsurlara ulaşmışlardır” (N.Taner, 1984).

Resim 33. Damal Oyuncak Bebek Yapan Kadınlar

Kaynak: <https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AANd9GcSGKNqxxkkyN-uRuolRqPMspYI6mOm4HQyDLw&usqp=CAU>, Erişim Tarihi: 19/04/2020

Alevi inancının giysi kültürü derken amaç bir genellemeye farklı coğrafyalardaki Alevi kadınlarının hepsi aynı kıyafetleri giyindikleri sonucuna varmak değil aksine Aleviliğin sentez bir inanç bütünü olduğunu vurgulamaktadır. Göçebe toplulukların yapıları gereği değişik coğrafyalarda farklı toplumlarla iletişim kurmalarının sonucu olarak renkli bir yapıya sahip olmaktadır. Sentez bir inanç bütünü oluşundan kaynaklı da Anadolu halkları geçmiş değerlerini unutmamış renkleriyle var olmuşlardır.

Damal'daki Türkmen kadınların (üç etek, saya) giysi kültürünü değerlendirirken yüzyıl öncesine kadar göçebe yaşayan bir topluluğun kadınlarından bahsettiği unutulmamaktadır. Doğayla iç içe yaşayan bu insanlar halen en eski inançlarındaki kültürleri taşımaktadırlar. (Yüksek dağların kutsallığı, ateşe ve suya duyulan saygı gibi). Doğayla olan etkileşim giysilere de yansımaktadır. Doğanın döngüsü, mevsimlerdeki uyum ve zıtlıklar Türkmen kadınların kıyafetlerinde renklerin birliği olarak yansımaktadır. Doğu Anadolu'nun kuzeyinde soğuk iklim şartlarına sahip bu yöredeki kadınların giysileri 32 metre parçadan oluşmaktadır.

Resim 34. Ardahan Geleneksel Kadın Giysisi

Kaynak: Biryol, U. (2012). *Anadolu'nun Son Renkleri*, <https://m.bianet.org/biamag/print/138273-anadolu-nun-son-renkleri>, Erişim Tarihi: 01/06/2019.

50 yaş üstü Damallı kadınlar; eski geleneklerinin bir parçası olarak gördükleri bu kıyafetleri hiç çıkarmamaktadır. El emeğinin fazla olması, taşımalarının zorluğu ve toplumun gelişmelere açık yapısı giyilmeme nedenleri arasında sayılabilir.

Kıyafetlerin en büyük belirleyicisi coğrafi şartlardır. Bunun yanında toplumların yüzyıllardan bu yana oluşturduğu gelenek, görenek, kültür ve inançlarda kıyafetlere etki etmektedir. Alevilik inancının önemi tam bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Kadına verilen değer nedeniyle erkek tarafından kalıplara sokulmayan kadın olabildiğince renkli, boncuklu ve süslü kıyafetler giymektedir. Aynı coğrafyayı paylaşmalarına rağmen diğer inanç gruplarındaki kadınlar; Damallı Türkmen kadınlar kadar renkli giysilere sahip değildir. İnanç bağlamında baktığımızda boylama kara çarşaftaki bir kadınla Türkmen kadınları karşılaştırılabilmektedir.

Resim 35. Makalede Bulunan Damal Bebeği

Kaynak: Pirha. (2018). Damal Bebeği ile kùltùrlerini yaşatıyorlar hem de ekonomiye katkı sunuyorlar <https://www.pirha.net/damal-bebegi-ile-kulturlerini-yasatiyorlar-hem-de-ekonomiye-katki-sunuyorlar-video-143200.html/24/10/2018/>, Erişim Tarihi: 18/06/2019.

Eski Anadolu kadın giyim tarzından üç tek, üzerinde durulmaya değer bir giyim çeşididir. Üç etek entariler önceleri köy ve kentlerde bütün Anadolu kadınlarında günlük giyim olarak kullanılmaktadır. Mevsimine göre bunların türlü renkten ve kumaştan yapıldığı; ancak kadife ve atlastan olanların genellikle düğünlerde, bayramlarda ve şenliklerde giyilen bir giysi çeşidi olduğu bilinmektedir.

Üç etek giysisi Damal'da hala vazgeçilmez bir giysi çeşidi olarak 45-50 yaş üzerindeki kadınlar tarafından bilhassa köylerde giyilmektedir. Yörede bu üç etek entariye; peşli, üç peşli, saya gibi değişik adlar verilmektedir. Üç etek entarinin ön etekleri ya düz olarak serbest bırakılarak bele tutturulmaktadır. Ya da önden kaldırılan etek uçları arkadan birleştirilmektedir. Etek uçları kaldırılanlarda öne bir önlük bağlanır. Üç etek ile birlikte "Göynek" (gömlük), şalvar ve fermane denilen cepken veya yelek giyilmektedir.

"Doğasal koşulların doğurduğu, üretim ilişkilerinin biçimlendirdiği el sanatları Halk bilimsel bir unsur olarak süreç içerisinde gelişir ve yenilenir. El sanatları toplum

yaşamının kendisi olan üretim biçimlerinden kaynaklanan kültürel olgulardır” (N.Taner, 1984).

Resim 36. Fidan Atmaca Usta

Kaynak: Ardahan Haber, (2017). *71 Yaşında 10 Bin Bebek Üretti*, <https://www.ardahanhaber.com.tr/71-yasinda-10-bin-bebek-uretti/14148/>, Erişim Tarihi: 24/03/2020.

Öteki bölgelerdeki kadınlar, genelde üzerlerinde gömlek ve şalvar taşıdıkları halde, Damla’da bu entarilerden 4-5 kat üst üste giyilmektedir. Bunların yanında ayrıca eteklere de yer verilmektedir. Bu etekler peştamal gibi dikdörtgen biçiminde olup, bele bağlanarak kullanılmaktadır. Üç etekler arasında bu eteklerin biri önden arkaya bağlanırken, ikincisi arkadan öne doğru bağlanır. Böylece, biri önde öteki arkada olmak üzere biri birbirini takip ederek üç adet etek ile beş tane üç etek entari üst üste giyilir. Üç etek entari ile birlikte kullanılan eteklerden, ötekine düz örtü arkadakine ise belleme denir. Yeni evli kadının en aza ben entari, üç de etek ve bir yeleşği bir arada giymesi gerekli görülürdü.

“Kadının renk renk giysileri, işlemeli kumaşları, değişik başlıkları, takıları ve süslerinde, Anadolu kadının renkleri düzenlemedeki zevkini, karşıt renklerdeki zıtlıkları gidermekteki titizliğini, kendine yakışanı ayırıp giymekteki inceliğini görmek olanaklıdır. Bunun nedenini kuşaktan kuşağa geçen sürekli bir geleneğin, zengin bir mirasın, anlatımında aramak yanlış olmasa gerek” (Öztürk İsmail, 2000).

Üç etek entari etek ve yeleklerin hepsi astarlıdır. Bu giysilerle birlikte gömlek ve şalvarı da unutmamak gerekir. Giyilen gömleğe; “Göynek eteği” denir. Göynek eteğinin beden kısmı beyaz bezden, eteği ise renkli herhangi bir kumaştan yapılır. Şalvar pazende olup, pijama gibi dikilir ve paçaları çorap koncuna sokulur. Etek ve

entarıleri üst üste giyerken özellikle renklerin uyumlu olmasına dikkat edilir. Çünkü; entarinin etek uçları ile birlikte, peştamal biçimindeki uçları da kaldırılır. Böylece giyenin arka tarafında öyle bir düzenleme yapılır ki kat kat giyilen entarıler ile eteklerin renkleri arkadan görünür. Bu bakımdan birbirini takip eden renklerin uyumu önemlidir.

“Halk el sanatlarında işlenen her nakışın bir anlamı ve bir dili vardır. Bu üretim süreci içinde her elde ve her çağda değişime uğrayarak günümüzün ilginç görselliğine ulaşmışlardır” (N.Taner, 1984).

Üç etek entarılerin önleri ve eteklerinin çevresi, karşıt renklerdeki şeritlerle süslenmiştir. Bu süslere “Zincef” adı verilmektedir. Ön etek uçları kaldırılıp, arka etekler de düzenlenince, öne astarlı siyah bir önlük takılır. Bu önlükler eskiden el tezgahlarında siyah yün ipliklerden dokunurdu. Bu önlüklerin üzerleri eski kilim desenleri ile süslenirdi ki bu desenler yörede koç boynuzu, mal gözü, vb. adlarla anılmaktadır. Yörede üç etek entarıye, saya, onun üzerine giyilen kolsuz üstlüğe; yelek, kolluğu üstlüğe ise cepken denir. Kola ise bilek kısmı tasmalı üst kısmı büzme bağcıklı (şimdilerde lastikli) geniş birer kolçak takılmaktadır.

“El sanatlarındaki en vurgulu anlatım aracı olan nakışlar, sürekli olarak değişmektedir. Bu değişim yayılma, ‘ödünc alma, taklit etme’ ya da yöredeki nakışlara benzeme etkileriyle değişimlerini sürdürürler. Ayrıca buna dokuyan kişinin psikolojik ve biyolojik istem ve gereksinimleri de eklenince motiflerin çokluğunun anlamı kendiliğinden ortaya çıkar” (N.Taner, 1984)

Resim 37. Damal Bebeğın Çeşitleri

Kaynak: Damal Bebekleri. Yazarın kendi çektiğı fotoğraf, 18/06/2019

Kolçak ağzındaki tasma da, entarilerde olduğu gibi zıt renkteki kumaştan yapılmaktadır. Bu değişik renkteki kol tasma da entarilerdeki gibi zincef denir. Geniş olan kolçağın ortası bir bağ ile hafif sıkılarak boğum yapılır. Kolçak renginin göğse takılan boncuk işlemeli tor ile uyumlu olmasına özen gösterilmektedir.

Kadınlarda, göğüslük geleneksel giyimin tamamlayıcı bir süstür. Giysiler üzerine göğse mutlaka dikdörtgen biçiminde bir göğüslük takılmaktadır. Bu da yukardaki bir bağ ile boyuna geçirilip alt uçları da birer bağcıkla arkadan bağlanır. Göğüslük koyu renkli genelde siyah kumaştan yapılmaktadır. Buna döşlük de denir. Döşlüğü yaşlı kadınlar ile dul kadınlar takarlar. Genç kadınlar ise tamamen boncuklardan yapılmış tor denilen göğüslüğü kullanılmaktadır.

Resim 38. Damal Bebeği Tiflis'te

Kaynak: <https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/icerik/tam/damal-bebegi-tiflis-te.jpg>, Erişim Tarihi: 18/05/2020

“El sanatlarındaki nakışlar, insan sevgisini işlediği gibi büyük direnişleri, insanların baskılara karşı koyuşlarını da anlatmışlardır. Nakışlar işlenirken çok özgür bir ortamda, hiçbir etkiden kalmadan anlatımını ve bildirisini çağlara iletebilmiştir” (N.Taner, 1984).

Bütünü boncuklardan yapılan göğüslük, sık bir balık ağı geometrik şekillerle renklendirilmektedir. Yanlarına çepeçevre bir veya iki sıra renkli veya beyaz düğmeler dikilir. Bu düğmelerin seçiminde bile estetiğe önem verilmektedir. Düğmelerin dikişinde zıt renkli düğmeler kullanılır.

Damal Türkmenlerinin giyimlerinde boncuklardan yapılan süslere ve takılara çok önem verilir. Bu rengarenk giysiler el emeği göz nuru özenle hazırlanmış çeşitli

renklerde, örme boncuk süslerle zenginleştirilmektedir. Kemerler, çeşitli saç bağları, baş süsleri, bilezikler, göğüslükler hep renkli boncuklardan yapılmaktadır. Kadın; gümüş hamaylı, kehribar veya iri boncuklardan kolyeler ve altınlar ile boynunu, dizi dizi boncuk ve savatlı gümüş bileziklerle kollarını süslemektedirler. Kola takılan boncuk dizilerine kol boncuğu denir. Boncuklu süs takılar, iri boncuklardan yapılmaktadır. Bütün boncuk işleri ve giysilerini, Damal'lı Türkmen kadını kendisi hazırlar. Esasen Türkmenlerde kadının marifetli olması, kendi giysilerini kendisinin yapması şarttır. Marifetli olmayan, kendi giysilerini dikmeyen kız evde kalmaktadır.

Resim 39. Damal Kıyafeti Giyen Gizem Akkuş

Kaynak: Yazar Damal Kıyafetiyle, Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

“Kendi inançsal öğeleri içinde bir, üç, beş, yedi, dokuz, kırk gibi kutlu ve uğurlu olduğuna inanılan sayılar da halıda, kilimde, silide... kısacası her el sanatı örneğinde işlenmiştir. ‘Sayıları kutsallaştırma ve metafizik bir anlam verme genel bir inançtır’ bu inançlara dünyanın her yerinde rastlamak mümkündür” (N.Taner, 1984).

Gelenekseki giysilerde özel başlıklar kullanılır. Gelenek ve göreneklere göre yapılan başlıklar malzeme ve görünüş bakımından çeşitlilik ve zenginlik göstermektedir. Başlıklar kadının sosyal durumunu ve ekonomik gücünü göstermektedir. Genç kız, gelin evli kadın, dul kadın ve ninelerin kullandıkları başlıklar bu özellikleri yansıtmaktadır. Bunların her birindeki başlığın ayrı bir yeri vardır. Ancak hepsinde de özde birlik vardır.

“İnançların gelenek göreneklerin, Türkiye’de köylerde kadının toplum içindeki durumunu ve kadın giysilerinin, takılarının, süslerinin şekillenmesindeki etkisini belirleyen ülke genelinde önemli örnekler vardır” (İ.Öztürk, 2019).

Burada kısaca, yeni evlenmiş gelin başlığının nasıl olduğunu görelim: Yeni evlenmiş bir gelin ile 8-10 yıllık evli genç kadının başlığı ana hatları ile birbirine benzer. Ancak, yeni gelin başındaki boncuk ve takılar daha zengindir. Damal Türkmenlerinde evlenişinden üç gün geçince gelinin başı törenle ilk defa, kadın başı olarak düzenlenmektedir. Başa önce, üzerinde çene bağı (sahandırık) ve yeni bir fes giydirilir. Bunun üzerine kenarları veya arkaya gelen köşesi ufak boncuklarla işlenmiş beyaz bir örtü köşegenden katlanarak örtülür ve çene altından geçirilerek tepede bağlanır. Buna keten denir. Bu ketenin üzerine yağlık denilen üç adet krep, köşesinden katlanarak 8-10 santimlik şeritler halinde kıvrılır ve fesin çevresine sarılır. Kızlarda keten örtünme adeti yoktur.

Resim 40. Damal Yöresinin Kadınları

Kaynak: Damal Yöresi Kadınları. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Bütün değişik başlıkların hepsinde başa önce değişik bir fes giyilir. Buna genelde terlik (ter toplayan) denir. Kadın başlıkları terlik üzerine çeşitli ipek, keten, tül gibi malzemeden değişik renkteki örtüler bağlanarak ve çeşitli takılarla süslenerek yapılır. Bazı bölgelerde bunlar kep gibidir. Çeşitli yöntemlerle başa yükseklik verilir. Başlıkların hepsi altın, gümüş ve boncuklarla süslenir.

Başlıklarda ayrıca başlığın iki yanına tutturulmuş bulunan, kulakların önünden ve çene altından geçen süslü bağlar bulunur. Çene bağı olarak bilinen bu bağ başlığın kaymasını önler. Bu bağ bir süs aracı olarak da gösterişlidir. Kadının ekonomik durumuna göre altın, gümüş, boncuk dizilerden veya kumaştan yapılır.

Resim 41. Damal'da Festival

Kaynak: Damal'da Festival. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Bu bağa yörede: Çene bağı veya sahandırık denilmektedir. Ana hatları ile bahsedilen bu kıyafetler genelde kadife kumaştan yapılmaktadır. 5-6 uç etek entarinin ve 3 adet eteğin ve önlüğün üst üstte giyildiği bunların hepsinin astarlı oluşları, ayrıca o ağır boncuktan süsleri de düşünülürse yüksek yaylara yaraşan bu Türkmen giysileri ile giyinik olarak yazın dolaşmanın güçlüğü ortaya çıkar. Ancak küçük yaştan böyle giyinmeye alışıldığı için zor gelmemektedir. Doğaldır ki geleneksel Damal kıyafetleri ve takılarının maliyetleri de oldukça yüksek olup, ayrıca çok el emeği ve özen istemektedir.

Resim 42. Damal Dernekler Federasyonu Tanıtım

Kaynak: Damal Dernekler Federasyonu, Ardahan. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Sözlü kültür geleneğinde biçimsel öğeler önemli bir yere sahiptir. Örneğin kıyafetlerden kadının evli mi, bekar mı, nişanlı mı ya da bir yakının kaybetmişse yaşlı mı? Olduğunu kolaylıkla anlayabiliriz. Ayrıca mevsimsel döngü, doğum, yaşam ve ölüm gibi kadınlarda hem mevsimlere göre kıyafetlerinde renk seçimi yaparlar hem de yaşa göre genç kızlar da ki değişik ve açık renkleri yaşlılarda görmek mümkün değildir. Kadınlar arasında ve toplumdaki Fatma Ana kültür kıyafetlere yansımıştır gelinlerin giydiği duvak Fatma Ana'nın duvağı olarak simgelemektedir. Başa gökkuşağı renklerinde yağlıklar bağlanır bunlardan kızıl olan H.Z. Ali'nin savaş sırasında ordusunu tanımak için askerlerinin; alınlarına bağladıkları bezle özdeşleştirilir. Ayrıca sayılarda 3, 5, 7 ve 40 kutsal sayılmaktadır. Saçlar kırk örük yapılarak kırklara gönderme yapılmaktadır. 3 Allah, Muhammed ve Ali'yi temsil eder geometrik şekillerde ve torda bu üçlemenin olduğu söylenilir. Kuşkusuz bunlar kültürün oluşması sırasında değişmiş, yeni anlamlar yüklenmiş ve bazıları unutulmuş fakat; bir gerçek var ki o da Damal'lı Türkmen kadınların eski kıyafetleri ile birlikte renklerini de kaybedecekler.

5.2.1. Damal Bebek

Ardahan Damal ilçesinde, Kasım ayının, 2018 yılında Ardahan Damal'ın Seyitören Köyünde yaşayan Damal bebeklerine can veren Fidan Atmaca tarafından oyuncak bebek kültürü ile ilgili yapılan söyleşide öğrenilen bilgiler doğrultusunda;

“Ardahan'ın Damal ilçesinde kadınların ürettiği Türkmen kıyafetli Damal bebeği, seri üretime geçilmesiyle birlikte ailelerin geçim kaynağı oldu. Japonya'da dünya birincisi seçildikten sonra büyük rağbet gören Damal bebeğini 70 ila 100 lira aralığında satan Damallı kadınlar, elde ettikleri gelire aile ekonomisine katkı sağlıyor.

Damal ilçesine bağlı Seyitören köyünde yaşayan 70 yaşında ki Gülfidan Atmaca, henüz 13 yaşındayken annesinin yöresel giysilerinden örnekler alarak oyun amaçlı bebekler yapmaya başladı. Atmaca gençlik çağında da aynı bebekleri yaparak yakınlarına hediye etti. Türkmen kültürünün hakim olduğu ilçede bebekleri dilden dile dolaşmaya başlayan Gülfidan Atmaca'nın hediye ettiği bir bebeğin İstanbul'da ki bir sergide çok beğenilmesiyle birlikte Damal bebeği 1986 yılında Japonya'da yarışmaya katıldı. Yöresel bebekler kategorisinde katıldığı yarışmada Türkmen kıyafetleri giydirilen Damal Bebeği birinci seçildi. Kaymakamlık tarafından 2002 yılında patenti alınan Damal Bebeği, o tarihten itibaren Barbie bebeklerine rakip olarak piyasada yer bulmaya başladı. Dünya birincisi seçildikten büyük rağbet gören Damal bebeğini 70-100 lira aralığında satan Damallı kadınlar, elde ettikleri gelire aile ekonomisine katkı sağlıyor.

Fidan Atmaca yapmış olduğu bebeklerin yapım hikayesinde, İzmir'den gelen bir kişi tarafından telefonunu kullanmak amacıyla evine gelerek, o kişinin bebeği görmesiyle başlamaktadır. Gelen kişi, bebek ustası Fidan Atmaca'dan yapmış olduğu bebekleri satmasını istediğini dile getirmektedir. Fidan usta bebekleri sadece duygusal amaçla ve geleneklerinin devamı doğrultusunda yapmaktadır. Daha önce satış yapmamış olan ustanın, tek amacı büyüklerinden kalan geleneksel giysileri oyuncak bebeklere giydirmektedir. Kişinin ısrarlarıyla bebeklerin satışını gerçekleştiren usta, o kişinin İzmir'de, sattığı bebekleri bir yarışmaya katıldığından habersiz olduğunu dile getirmektedir.

Bebekler İzmir’de ki yarışmada Türkiye birincisi olurken, Japonya’ya kadar süren bir serüven ile Dünya birinciliğine kadar gelmektedir. Fidan ustanın yapmış olduğu bebeklerin önlüklerindeki işleminde kendi adı ve köyünün adının yazması sayesinde valilik Fidan ustaya ulaşmaktadır. Valilik kararıyla Fidan ustaya bir kurs açılması ve 15 kişiden oluşacak öğrenci bulması talep edilmektedir. Fidan usta aslında hiçbir şeyin farkında olmadan yapmış olduğu giyilebilen gelenekselliği emeğiyle birlikte devam ettirmektedir. Halen süren bu serüvende köy halkından, kadınların ve ailelerin geçim kaynağı olup, birer meslek haline gelmektedir. Fidan ustanın tek istediği gençlerin tarafından öğrenilip bu gelenekselliğin devam edip kaybolmamasıdır.

Japonya’daki birinciliğinin ardından çok rağbet gören Türkmen kıyafetli bebeklere talep artınca, Damallı kadınlar bu işe merak sardı. Damal bebeğinin annesi olarak tanılan Gülfidan Atmaca, açtığı kurslarla yöre kadınlarına Damal Bebeği üretimini öğretti. Kaymakamlık ve Halk Eğitim Merkezleri de bu işe yönelince seri üretimi yapılan Damal Bebeği, ailelerin geçim kaynağı haline geldi.

Halk Eğitim Merkezi'nde açılan kurslarda ve evlerinde Damal Bebeği üreten Damallı kadınlar, üç günde ürettikleri bir bebeği boyutuna göre 70 ila 100 lira arasında satarak aile bütçesine katkı sağlıyor. Damal Bebeği satarak geçimini sağlayan kadınların kimisi çocuklarını okutuyor, kimisi de ev yapıyor.

Damal bebeğinin annesi 70 yaşında ki Gülfidan Atmaca, “Bu bebeklerin kıyafeti bizim eski giysilerimiz. Keten, tor, koçak, yelek gibi hepsinin bir ismi var. Bunların hepsi tek tek yapılıyor. Al, yeşil, sarı dağlarımızın çiçekleriyle bir de gök kuşağımızın rengini kadınlarımız yapar, giyerler. Her yaşın giyimi başkadır. Ben 70 yaşındayım, iki katlı evi bu bebeklerden kazandığım parayla yaptım. Kimseden bir kuruş destek almadım. Şu an bile 250 bebek siparişim var. Ama gençlerimiz bu işe heves etmiyor” diye konuştu.

Halk Eğitim Merkezi'ndeki kursta bebek üreten kadınlar ise açılan kurslarda bebek üretilip satarak çocuklarını okuttuklarını, geçimlerini bu şekilde sağladıklarını söyledi” (D.Aktemur, 2018).

Damal bebeğinin H.z. Muhammed'in kızı, H.z. Ali'nin eşi, H.z. Fatıma Ana'nın emaneti olduğu inancı, geçmişten günümüze kadar devam etmektedir. Bunu sağlamaya çalışan Ardahan Damal yöresinin Fidan Atmaca adındaki usta, kendilerini ve inanışlarını yansıtmak adına bu kıyafeti plastik bebekler üzerine tek tek işleyip devam ettirmeyi amaçlamıştır.

Damal bebek giysisi özünü bozmadan aslına sadık olup, doğadan esinlenen çiçek motiflerini, kumaş üzerindeki işlemlerini, geometrik desenleri ve canlı renkleri kullanmışlardır. Kofi olarak bilinen şapkası, üzeri boncuk ve pullar, geleneksel anlamları olan motifli önlüğü ve pullu göğsündeki işlemeli yelek, kullanılan malzemelerden, dikiş tekniklerine kadar var olanının aynısı küçük ölçülere taşıyarak, orijinalliğini korumuşlardır.

Damal bebeğinin yapımıyla ihtiyaçlarını el emeğinden karşılayan yöre halkı, gökkuşağı renginin bütünlüğüne inanıp Damal bebeği renklerinin gökkuşağından geldiğine inandıkları için, yaptıkları bebeklerde geleneklerini korumak ve kuşaktan kuşağa devam ettirmek adına bunlar üzerinden gelir sağlayarak gelecek kuşaklara aktarmıştır. “Günümüzde Damal Bebek, Damal yöresinde birden fazla ailenin geçim kaynağı olmuştur.” Bölgeye gelen yerli ve yabancı turistler Damal bebeği renk cümbüşü, el emeği, göz nuru olarak gördüklerinden çok beğeni toplayan bir bebek haline gelmiştir.

Resim 43. Damal Giysisinin Bebeklere Uygulanması

Kaynak: Damal Bebekleri. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

“Fidan Atmaca annemizin çocuklarına oyun oynasınlar diye yaptığı bebeği günümüze kadar taşımış olup yörenin geleneksel kıyafetlerini bire bir bebeklerine uygulamışlardır.”

“Yöresel Folklorik Bebekler 1996 yılında Japonya’da yapılan bir yarışmada el emeği kategorisinde dünya birincisi olmuştur.”

“Yörede halen geleneksel yaşam tarzının etkisi görülmektedir, bunun en önemli göstergesi göçebe yaşam ve günümüzde 45-50 yaş üzeri kadınlar tarafından giyilen Orta Asya motiflerini taşıyan Alevi Türkmen kadın kıyafetleridir. Bu kıyafetlerle tarihi ve kültürel bir değer yüzyıllardan günümüze taşınmaktadır.”

Resim 44. Ardahan Halk Eğitimde Yaptığım Damal Bebeği

Kaynak: Damal Bebekleri. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

“Sadece Damal ve yöresindeki birkaç köyde kullanılan bu kıyafetler plastik bebekler üzerine giydirilerek Damal bebekleri oluşturulmuştur.”

“Geleneksel kıyafetleri kuşaktan kuşağa taşımak, kültürel değerlerimizi korumak ve gelir elde etmek amacı ile yöreye ait kıyafetler küçültülerek çalışılmıştır. Dikilen bu kıyafetler plastik bebeklere giydirilmiştir.”

“Yöresel Folklorik Bebekler 1996 yılında Japonya’da yapılan bir yarışmada el emeği kategorisinde dünya birincisi olmuştur. Geleneksel kıyafetler yörede saya, üç etek ve üç peşli gibi adlarla anılmaktadır” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 3).

5.2.2. Giysi Özellikleri

Ardahan Damal ilçesinde, Kasım ayının, 2018 yılında Ardahan Damal'ın Seyitören Köyünde yaşayan Damal bebeklerine can veren Fidan Atmaca tarafından oyuncak bebek kültürü ile ilgili yapılan söyleşide öğrenilen bilgiler doğrultusunda;

Birden fazla detaya sahip olan Geleneksel Damal Kadın kıyafetleri kendi içinde de değişiklik göstermektedir. En dikkat çeken ve en önemlisi olan evli kadın kıyafetleri ve genç kız kıyafetleri arasındaki diğerlerinden ayıran özelliğidir.

“Genç bekar kız kıyafetlerinin baş kısmında keten denilen boncuklarla ve düğmelerle süslenmiş beyaz örtü bulunmaz. Saçlar örük yapılarak saç ipi denilen boncuktan yapılmış takılarla süslenmiştir. Yine genç kız kıyafetlerinin etek kısmı da değişik ve daha süslü atlas veya kadife kumaştan yapılmıştır.”

Resim 45. Genç Bekar Kız Kıyafeti

Kaynak: Damal Bebeği. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

“Evli kadın kıyafetlerinde başa keten denilen beyaz bir örtü örtülür. Bu baş bağlama şekli o kadının evli olduğu mesajını verir” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 4).

Resim 46. Evli Kadın Kıyafeti

Kaynak: Damal Bebeği. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 18/06/2019

“Yeni gelin olan genç kız kıyafeti yıllarca verdiği emek sonucu hazırlar. Genç kız kıyafetinin daha süslü ve duvaklı şekli onun gelinliği olur. Duvak bağlanırken kızın yakınları Türkülerle bir ayrılık töreni yaparlar” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 5).

Resim 47. Yeni Gelin Duvağı ve Giyimi

Kaynak: Damal Bebeği. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Genç bekar kız, evli kadın ve yeni gelin kıyafetine nazaran dul kadınların ve yaşlı kadınların kıyafetleri daha sadedir ve baş bağlama şekilleri diğerlerinden farklıdır. Devamında kadınların sosyal durumunu akseden baş bağlama tarzları dikkat çekmektedir.

6. DAMAL BEBEK YAPIMI

6.1. Damal Bebek Yapımında Kullanılan Araç ve Gereçler

Damal bebeğin yapımında kullanılan kumaşlar yörede giyilen ve kullanılan giysi kumaşları ile renklendirilip kıyafet çeşidine göre anlamlar ifade etmiştir.

Resim 48. Damal Bebek Yapımında Kullanılan Araç ve Gereçler

Kaynak: Damal Bebek Malzemeleri, Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Damal bebeği yapımında kullanılan araç ve gereç malzemeleri listenmiş şekilde yer almaktadır.

- Plastik bebek (35-40cm'lik boylarında)
- İğne
- Dikiş ipi
- Saten (Şerit Kurdele) kırmızı, bordo, siyah, yeşil, mavi, sarı renklerde)
- Taraklı kumaş
- Kaşmir
- Kadife Kumaş (kırmızı, sarı, yeşil, siyah, bordo, mavi)
- Vala (yağlık) (bordo)
- Beyaz Düğme
- Patiklik ip (beyaz, yeşil, siyah, kırmızı, bordo)
- Sahte altın para
- Patiska (beyaz renkte)
- Kum boncuğu (küçük boy) siyah, yeşil, turuncu, bordo renklerinde

- Kum boncuğu (orta boy) siyah, yeşil, turuncu, bordo, turuncu, beyaz, lacivert, kırmızı renklerinde
- Kum boncuğu (büyük boy) sarı, lacivert, turuncu, mavi renklerinde
- Beyaz kalın keten (tülbent)
- Beyaz küçük boy gömlek düğmesi
- Karton
- Saten kurdele veya astarlık kumaş
- Kum boncukları ile örölmüş ince şerit
- Dikiş iğnesi
- Altın paralar (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 5).

6.2. Damal Bebek Ölçü Alımı

“Ölçü alımı kalıp hazırlamada yardımcı faktördür. Ölçü alımının doğru olması, kalıbı düzgün çıkarıp ürüne parçaları tam yerleştirmek adına önemlidir. Damal bebek giysisinin hazır plastik bebeğinin ölçüsü 35-40 cm boylarında olmaktadır.

Ölçü alırken, mezura, kağıt, parşömen kağıdı, cetvel, kalem gibi malzemeler hazır olmaktadır. Ölçü alma sırası önceden kağıda yazılmaktadır. Bebeğın şalvar ölçüsü için; boy, bel ve basen genişliğı, etek ölçüsü için; basen, boy ve bel ölçüleri ve gömlek ölçüsü için; omuz, arka sırt, kol boyu, beden boyu ve göğüs ölçüleri alınmaktadır” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 9).

Resim 49. Damal Bebek Ölçüm Aşaması

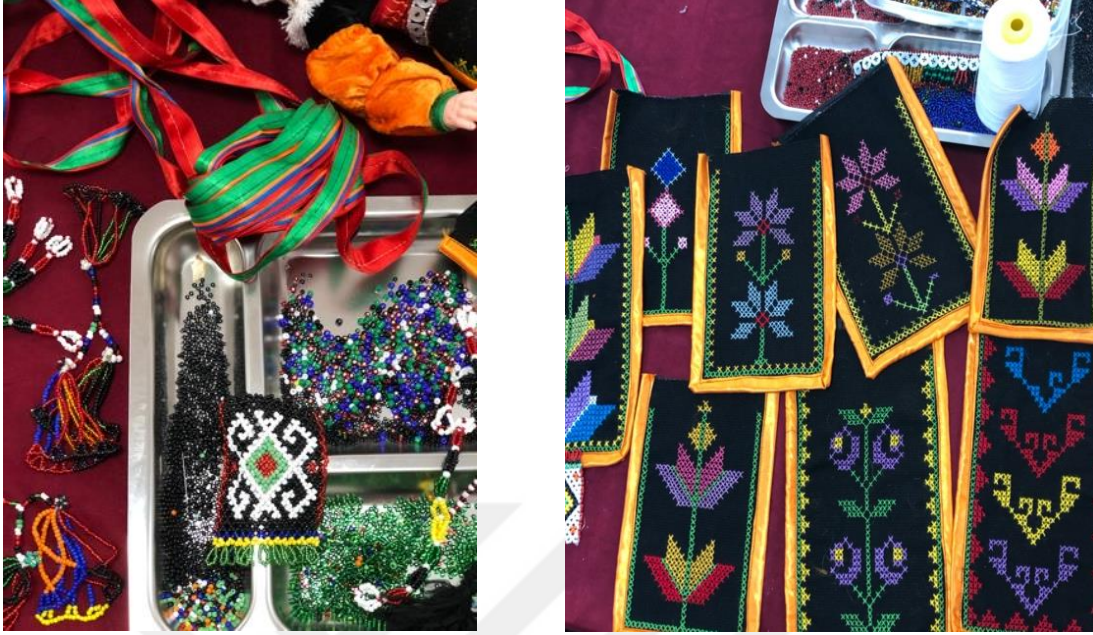
Kaynak: Damal Bebeği. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

6.3. Damal Bebek Yapımında Giysi Bölümleri

Damal bebek yapımında kullanılan giysi bölümleri aşamasıyla aşağıda belirtilmiştir;

- Keten
- Yağlık (vala)
- Önlük
- Üç etek entari (saya)
- Çorap
- Kolçak
- Terlik
- Top
- Saç ipi (Baş ipi)
- Tuluk ipi
- İç kıyafetleri
- Gümüş kemer simgesi
- Sade kofi şapkası
- Boncuklu kofi şapkası (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 9).

Resim 50. Damal Bebek Yapımında Giysi Bölümleri

Kaynak: Damal Bebek Giysileri. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

6.4. Damal Bebek Kalıp Hazırlama

Malzemeler; parşömen kağıdı, cetvel, kalem hazırlanır. Oluşturulan ölçü tablosu ile kağıt üzerine çizilerek cetvel yardımıyla tamamlanır.

“Gömlek kalıbı;

- Önceden alıp hazırladığımız beden ölçülerini hazırlayınız.
- Parşömen kağıdı üzerine 20 cm düz bir çizgi çiziniz.
- 20 cm'nin orta noktasını cetvelle ölçerek bulunuz (10 cm), işaretleyiniz.
- Bulduğunuz noktadan aşağı doğru 8cm ölçerek işaretleyiniz. İşaretlediğiniz noktaları cetvel ve kalem yardımı ile çizerek birleştiriniz.
- 8 cm bittiği noktadan sağa ve sola 3,5 cm ölçerek işaretleyiniz. İşaretlediğiniz noktaları cetvel ve kalem yardımı ile çizerek birleştiriniz.
- Bu çizimlerin bittiği noktadan yukarı doğru 4,5 cm ölçerek işaretleyiniz. İşaretlediğiniz noktaları cetvel ve kalem yardımı ile çizerek birleştiriniz.

- Sağdaki çizginin sağından ve soldaki çizginin de solundan 6 cm ölçerek işaretleyiniz. Cetvel yardımı ile çizerek birleştiriniz.
- Bu çizimlerin bittiği noktadan yukarı doğru 3,5 cm ölçerek işaretleyiniz. İşaretlediğiniz noktaları cetvel ve kalem yardımı ile çizerek birleştiriniz.

Kolçak kalıbı;

- 9 cm düz bir çizgi çiziniz.
- 9 cm'nin orta noktasını bulunuz (4,5).
- Orta noktasından aşağı doğru 6 cm ölçerek işaretleyiniz.
- İşaretlediğiniz noktaları cetvel ve kalem yardımı ile çizerek birleştiriniz.

Etek kalıbı;

- 15x16 ölçülerinde bir dikdörtgen çiziniz.
- 16 cm olan iki kenardan alt uçtan üste doğru 7 cm yırtmaç uzunluğu işaretleyiniz.

Üç etek (arka) kalıbı;

- 14x16 cm ölçülerinde bir dikdörtgen çiziniz.

İç kıyafet pijama kalıbı;

- Parşömen kağına 20 cm düz çizgi çiziniz.
- Çizginin orta noktasını bulunuz.
- Orta noktadan aşağı doğru 15 cm ölçüp işaretleyiniz.
- İşaretlediğiniz noktaları cetvel ve kalem yardımı ile çizerek birleştiriniz.
- Bu çizimin bittiği noktanın sağına ve soluna 6,5 cm ölçerek işaretleyiniz.
- İşaretlediğiniz noktaları cetvel ve kalem yardımı ile çizerek birleştiriniz.
- Bu çizginin bittiği noktanın sağına ve soluna 6,5 cm ölçerek işaretleyiniz.

- İşaretlediğiniz noktaları cetvel ve kalem yardımı ile çizerek birleştiriniz.
- Alt orta noktadan yukarı doğru 10 cm ölçünüz.
- İşaretlediğiniz noktaları cetvel ve kalem yardımı ile çizerek birleştiriniz.
- Alt orta noktadan sağa ve sola doğru 1,5 cm işaretleyiniz.
- Bu noktaları orta çizgisinde işaretlediğiniz 10 cm ölçüyü cetvel ve kalem yardımı ile çizerek birleştiriniz.
- 20 cm işaretlediğiniz ölçünün sağ ve sol noktasından aşağı doğru cetvel ve kalem yarımı ile çizgileri birleştiriniz.

Önlük (dizlik) kalıbı;

- 11x14 ölçülerinde bir dikdörtgen çiziniz” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 18).

6.5. Damal Bebek Dikimi ve Tanımları

Oyuncak bebek kültürü ile ilgili yapılan söyleşide öğrenilen bilgiler doğrultusunda;

Terlik

Bebek oluşumu terlik denilen başlıkla oluşmaktadır. “Terliği tutmaya yarayan boncuk işlemeden yapılmış olan çene bağına **sahandırık**, alındaki işlemlere ise **siğil** denir” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 20).

Genç kızların hem alnında hem de başın arka kısmında iki siğil olmaktadır. Kadınlara baş kısmına keten sarıldığı için sadece alnında siğil uygulanmaktadır.

Resim 51. Terlik, Sahandırık

Kaynak: Damal Bebeği. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Resim 52. Siğil

Kaynak: Damal Bebek İşlemesi. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Keten

“Düz ve beyaz bir kumaşın üzeri boncuklarla ve dikişlerle süslenir. Yalnızca evli kadınların kullandığı bu başörtüsüne **keten** denir” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 21).

Resim 53. Keten

Kaynak: Damal Bebeğin Keten Parçası. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Yağlık (Vala)

“Baş kısmına çeşitli şekillerde yağlıklar sarılır” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 21).

Resim 54. Yağlık

Kaynak: Damal Bebeğin Yağlık Parçası. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Tor

“Giysilerin üzerine dikdörtgen biçiminde boncuklardan yapılmış bir göğüslük konur. Bu da bir bağ ile boyuna geçirilip alt uçları da birer bağcıkla arkaya bağlanır. Yaşlı ve dul kadınların göğüslüğü siyah renkli olur. Genç kadın ve kızların kullandıkları boncuktan yapılmış tor geometrik şekillerle süslenmiştir” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 22).

Resim 55. Tor

Kaynak: Damal Bebeğin Tor Parçası. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Önlük

“Dikdörtgen şeklinde kumaştan yapılmıştır. Üç etek üzerine bağlanır. Önlüğü sadece evli kadınlar kullanır. Önlükler eskiden el tezgahlarında dokunan şal kumaştan yapılırdı” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 22). Çiçek, gül, karga kanadı, şeker para, söğüt dalı, ağaçların ve çiçeklerin dalı adında örnekli motifler uygulanmaktadır.

Resim 56. Önlük

Kaynak: Damal Bebeğin Önlük Parçası. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Üç Etek Entari (Saya)

“Yörede üç etek entariye peşli, üç peşli, saya gibi isimler verilir. Kıyafetin temel unsurları bunlardır” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 23).

Resim 57. Üç Etek Entari (Saya, Peşli, Üç peşli)

Kaynak: Üç Etek. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 18/06/2019

Çorap

“Yörede iklim çok serttir. Kış mevsimi uzundur. Çoraplar (kökboyası ile renk verilen) yün iplikten örülür. Bu çoraplar üzerinde de yöresel motifler bulunur” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 23).

Resim 58. Çorap

Kaynak: Damal Bebeğin Çorabı. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Kolçak (Kolluk)

“Üç etek entarinin üzerine giyilen kolsuz üstlüğe yelek, kollu giysiye de cepken denir. Kola bilek kısmı tasmalı; üstü büzmeli, lastikli geniş bir kolçak takılır. Kolçak değişik renkte kumaşlardan yapılır. Ortası bir bağ ile boğum yapılarak bağlanır.

Birden fazla malzemeleri bir bebekte toparlayıp, el pratiği olan iğne ve iplik veya dikiş makinesi yardımıyla Damal Bebek Giysisini ortaya sunmuştur. Kalıp kullanmadan kullanışlı bir şekilde kumaşları keserek yapılabilmektedir.

Kullanışlı alışma ortamı olmaması durumunda veya çoklu üretim yapılma esnasında plastik bebekler üzerinden drapaj yardımıyla ölçü alınıp, kalıbı çıkartma yapılarak çalışma sağlanabilmektedir.

Damal Bebek Giysilerinde üç etek çalışılmamıştır. Plastik bebeğe 3 kat kıyafetin giydirilmesi ve kıyafetin düzgün durması mümkün değildir. Bundan dolayı da tek parça sadece arka parça 3 kat farklı kumaşlardan çalışılarak gerçeğine uygun hale getirilmiştir. Katlı etek şeklinde çalışma yapılmıştır” (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 24).

Resim 59. Kolçak (Kolluk)

Kaynak: Damal Bebeğin Kolağı. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Top

Terlik, baş kısmında yer alan top renkli kofinin yanlarından tutturulur. Gökkuşağından gelen renkler yeşil, sarı, turuncu, kırmızı ve mavi boncukları düzenlenip doğayı ve tabiatı yansıtmaktadır. Ön tarafa yapılan top adlı süsleme siyah, yeşil ve kırmızı üç renk kullanılır.

Resim 60. Top

Kaynak: Damal Bebek İçin Top. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Saç İpi (Baş İpi)

Saçı örüp, saçların ucuna süs amaçlı takılmaktadır.

Resim 61. Saç İpi (Baş İpi)

Kaynak: Damal Bebek İçin Saç İpi. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Tuluk İpi

Baş çevresindeki terlik olan kısmın arka tarafına, ketenin üzerine işlenmektedir.

Resim 62. Tuluk İpi

Kaynak: Damal Bebek İçin Tuluk İpi. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

İç Kıyafetler

Plastik bebeğe, kıyafet yerleştirilmeden önce daha tok ve dikimi rahat olması adına içlik olarak alta pijamasını, üst kısmına da gömlek görünümlü kadife iç kıyafeti yerleştirilir.

Resim 63. İç Kıyafetler

Kaynak: Damal Bebek İçin İç Kıyafetler. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Gümüş Kemer Simgesi

Damal kıyafetlerin orijinali ve büyük halinde gümüş işlemeli kemer kullanılmaktadır. Gümüş kemerin simgesi adına aşağıdaki görsel kullanılır.

Resim 64. Gümüş Kemer Simgesi

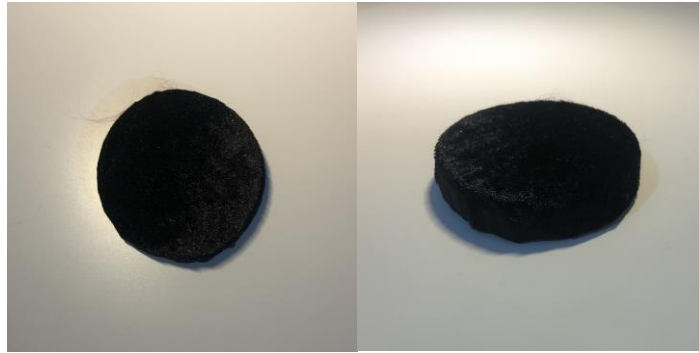

Kaynak: Gümüş Kemer Simgesi. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Sade Kofi Şapkası

Terlik kısmı denilen baş kısmında kullanılır. Sade olan yaşlı ve dul kadınlarda kullanılır.

Resim 65. Sade Kofi Şapkası

Kaynak: Kofi Şapkası. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

Boncuklu Kofi Şapkası

Terlik kısmında yer alan boncuklu kofi şapkası genç kız, bekar kızlarda kullanılır.

Resim 66. Boncuklu Kofi Şapkası

Kaynak: Kofi Şapkası. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 18/06/2019

6.6. Damal Bebek Giydirme

Hazır bebeği giydirirken ilk önce, pijaması giydirilir. Pijama giydirme, dikim ve diğer oluşan parçaları birleştirmede temel oluşturmak açısından giydirilmektedir. Pijama giydirme işleminde iğne ve ip yardımıyla, ipi çekerek büzgü oluşturulur. Gömlek ve işlemeli çoraplar giydirilmektedir. Çoraplar pijamanın içinde yer almaktadır. Pijamanın bel kısmını oyulgama teyel yaparak ipi çekerek sıkıştırarak ip bağlanır.

Resim 67. Damal Bebeği Giydirme

Kaynak: Damal Bebek Giydirme. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 19/06/2019

Etek bebeğe oyulgama teyel yapılır. Tek parçadan oluşan etek (dikdörtgen tek parça kumaş). İğne ve ip yardımıyla eteği bebeğin beline arkadan yerleştirilir. İğne ve iplik yardımı ile 3. Kat tek parça eteği(arka) bebeğin arka kısmına yerleştirilir. Dikilen etekler birbirine sabitlenir. Dikdörtgen şeklinde etek kumaşından parça kesilerek bebeğin belindeki görüntü temizlenir. 1 kat etek parçası kemerin üzerinden yerleştirilip

üzerine üst kenar 1 cm iğne ve iplik yoluyla içe bükülerek dikilir. Belinin büyüklüğünde bir kumaş kesilir. Kumaş bebeğin beline sıkıca sarılarak iğne ve iplik yardımıyla kumaş birleşim yeri sabitlenir.

Resim 68. Etek Yapım Aşaması

Kaynak: Damal Bebek İçin Etek. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 19/06/2019

Eteğin sağ alt köşesi dışta kalacak şekilde kumaşın düz yüzüne katlanır. Bebeğin önündeki etek uçları önden yukarı kaldırılarak bele tutturulur. Bebeğin önüne önlük yerleştirilir. Tor adı verilen boncuk işlemeli malzeme göğüs üzerine boyundan bağlanarak sabitlenir. Bele uygulanacak olan düğmeli kemer bebeğin beline sabitlenir. Saç uçlarına bebeğin saçları için hazırlanmış olan boncuk süslemeleri tutturunuz. Artan ipleri bebeğin saçlarına sarınız. Kolçaklar yani kolluk son aşama olarak bebeğin kollarına giydirilir ve bebeği giydirme işlemi tamamlanmaktadır.

Gömlek, üç etek, dikdörtgen bir kumaş kesilerek bebeğin beline sarılması, dizlik, sırtlık, kemer ve kolluk giydirme ile hazır bebek giysisi aşamaları tamamlanmaktadır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 25).

6.7.Damal Bebek Süsleme Malzemeleri

Damal bebek giysisi süslü ve alımlı olduğu için birden fazla çeşitli malzeme ve aksesuarlar kullanılmıştır. Bunlar;

- Çeşitli renklerde iplikler,
- Çeşitli renkte kumaşlar,

- Düğmeler,
- Çeşitli şekillerde boncuklar,
- Gümüş paralar,
- Çeşitli şekillerde pullardır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, 25).

Resim 69. Çeşitli Süsleme Malzemeleri

Kaynak: Damal Bebek Süsleri. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 19/06/2019

Aşağıdaki görseller Ardahan Damal ilçesinin Seyitören köyünde yaşayan Bebek Ustası Fidan Atmaca tarafından, Bir Usta Bin Usta Projesi aracılığıyla yapılan projenin cd halidir. Projede Ardahan Damal bebeğinin yapım aşamasından, varoluşum sürecine olan kısmı detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bölgenin kadınlarının varoluş hikayesini belgesel ile sunan proje, güzellikler ardına saklanan Damal bebeklerini de hayata döndürmektedir. Videosu youtube da mevcut olup, linki aşağıda yer almaktadır. Aşağıdaki görseller Fidan Atmaca tarafından, tarafıma kaynak olarak ele alınmaktadır.

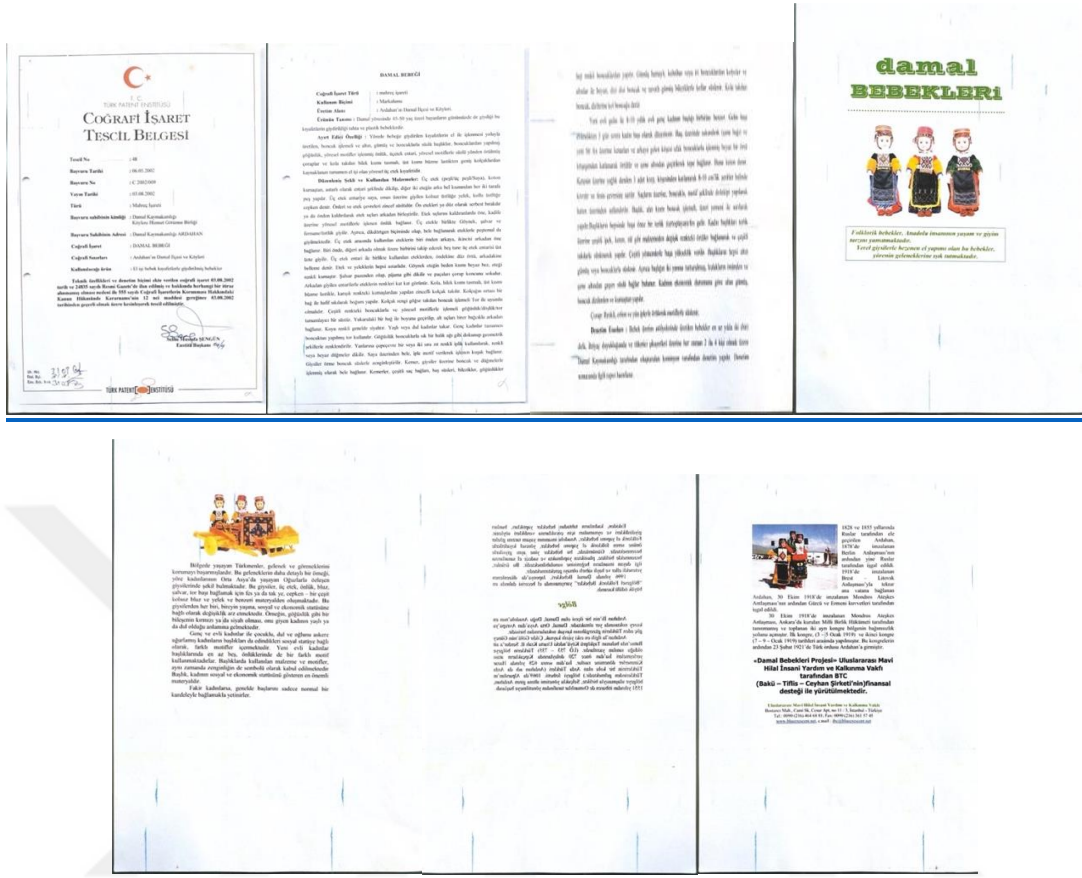
Resim 70. Bir Usta Bin Usta Projesi Ardahan Damal Bebek Yapımı

Kaynak: Ardahan Damal Bebek Yapımı Belgeseli. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 19/06/2019

“Bu bebekler 1996 yılında Japonya’da düzenlenen “Yöresel Folklorik Bebekler” yarışmasında el emeği kategorisinde Dünya birincisi olmuştur” (T.C. Ardahan Valiliği, 2019, 70).

Resim 71. Damal Bebeğin Patenti

Kaynak: [https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/5453559B-D754-](https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/5453559B-D754-40E0-ABD2-F858C27A2E91.pdf)

[40E0-ABD2-F858C27A2E91.pdf](https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/5453559B-D754-40E0-ABD2-F858C27A2E91.pdf) Erişim Tarihi: 12/04/2020

7. MODANIN KAVRAMI VE KOLEKSİYON OLUŞTURMA

7.1. Modanın Kavramı

“Kökeni Latince “yapmak” anlamına gelen facito kelimesine dayanan “Moda” (fashion) terimi, zaman içinde, uyumluluk ve toplumsal ilişkiler, başkaldırı ve eksantriklik, toplumsal beklenti ve statü, baştan çıkartma ve aldatma gibi bir dizi değer kavramı ifade eder hale gelmiştir. Giyim kuşam tutkusu, tarihsel, kültürel ve coğrafi sınırları aşkındır. Biçim ve içerikte farklılıklar söz konusu olsada, kimliğin bir dışavurumu olarak insanın süslenme güdüsü değişmemektedir.

11.000 yıl kadar önce, insanlar, avcı-toplayıcı yaşam biçimini terk edip daha yerleşik bir hayata geçince, barınma, beslenme ve giyim gibi temel ihtiyaçlar kültürel ve sanatsal ifade biçimlerine dönüştü. Kumaş parçalarından yapılan giysilerde kullanılan keten ve pamuk gibi hammaddelerin yetiştirilebilmesi için sabit bir meskene ve ılıman bir iklime ihtiyaç vardı. Buzul Çağları boyunca giyilen hayvan derilerinden yapılan giysiler, hayvan postunun yumuşatılması için bir tabaklama işlemini zorunlu kıılıyordu. Dikim işlemleri, vücuda oturması için hayvan postuna biçim verilmesi ve ardından dikiş iğnesinin icadı ile başlamıştır. Moda olgusu, şu iki farklı kaynaktan ortaya çıktı: hayvan derileri ile ilgili gelişmelere bağlı kesimler ve dikdörtgen biçimli dokuma kumaştan üretilen giysiler” (Fogg, 2014, 5).

“Moda olgu olarak hem geçmişte hem de günümüzde sadece giyim ve bedenle ilgili değildir. Sadece üretim biçimleri değişmiş olarak görülen moda; yeni anlayış ve kavrayış biçimlerini soyut ve somut olarak gösteren her şeyi kapsamaktadır. Hakko’ya göre moda, kimi nesnelere nedensiz ve kısa süreli, birdenbire yaygınlık kazanmasıyla oluşan kesintisiz “belli bir döneme ait geçici beğeniler olgusu” olarak karşımıza çıkmaktadır” (Hakko, 1983, 1. AKT. Şahin, 2017, 5).

“Toplumsal alanın her noktasına ulaşan ve belirli periyodik aralıklarla bir tür toplu çılgınlık olarak moda; hayatımızı belirli kalıplar içinde sürdürmemiz için bizi yönlendirir. Modadaki değişiklikler tıptan alınması gereken ilaçlara, ikamet edilecek bölge ve ev, dinlenen müzik, tiyatro, yemek türleri ve hatta beslenen hayvan türüne

kadar hayatımızın çeşitli yönlerine etkide bulunur” (Vasilliev, 2004, 22. AKT. Şahin, 2017, 5).

“Bütün bunların hepsi tüketimin konularıdır. Modanın giyim ile özdeşleşmesinden sonra moda; beden üzerine giyilen giysiler, bedene yapılan süslemeler, uygulamalar olarak algılanmıştır” (Malcolm, 2014, 17. AKT. Şahin, 2017, 5).

“Moda, 18. Yüzyıl sonlarında, tekstil üretimi üzerinden gerçekleşen endüstri devriminin ardından gelişen kapitalist bir olgu ve bir sistemdir. İşte bu nedenle giyim tarihsel süreçte ne zaman başladığı bilinmezken modanın başlangıç noktasının Endüstri Devrimi olduğu bilinmektedir” (Özüdoğru, 2016, 53. AKT. Şahin, 2017, 5).

“Moda, Fransız Devriminin ardından, saray çevresinden çıkar. Eşitlik ve özgürlük talepleriyle toplumun bütün katmanlarına yayılır. Tarihsel süreçte moda, stil tarihinin konuları ile şekillenmiş ve sanat akımlarından etkilenmiştir. Bu modanın değişim ile olan yakın bağı ile örtüşmektedir. Modanın her döneminde, en belirleyici özelliği değişimdir. Modanın bir sistem olarak yaşayabilmesi için daima değişikliğin önerilmesi gerekmektedir. Moda, bu bağlamda tarzların değişkenliğini ve çeşitliliğinin açıklamaktadır” (Özüdoğru, 2016, 22. AKT. Şahin, 2017, 6).

“Teknolojik yenilikler, modanın yenilikçi ihtiyacını karşılamakta etkili olmaktadır. Bu durum, Endüstri Devrimi'nin modanın bir sistem olarak başlamasında etken olduğunu açıklamaktadır. Bir davranış biçimi olan moda; yaşamımız her anında yer alır ve her şey moda eğilimleri doğrultusunda değişimlere uğrar. Bir şeyin moda edilmesi, elle tutulur gözle görülür somut bir durum değildir. Moda, sembolik hatta soyut bir olgudur” (Şahin, 2017, 6).

“Modayı dar anlamda giyim olarak görmekten vazgeçersek kapsadığı alanın çok daha geniş olduğunu görmek mümkündür. Öyle ki, felsefi düşünceler farklılıkları, müzik, sanat akımları, spor etkinlikleri, okunan kitaplar, dünya görüşleri, inanışlar, siyaset, eğitim tarzı. Tarihte olduğu gibi kısacası yaşamın içindeki her şey modadır diyebiliriz” (Çeliksap, 2015, 63).

“Moda; sanat, ticaret, tüketim, teknoloji, insan bedeni, kimlik, modernite, küreselleşme, toplumsal değişim, politika ve çevreyi de içeren pek çok açıdan hayatımıza dokunur. Modanın estetik yönleri oldukça önemlidir ve güncel moda hakkındaki literatür, yoğunlukla özgün moda tasarımcılarına odaklanmaktadır” (Fogg, 2014, 5)

7.2. Koleksiyon Oluşturma

Koleksiyon oluşturmada, belli evrelerin takip edilmesi hedeflenmektedir. Tasarımcının trend, orijinal, süre gelirliliği olan çalışmalar tasarlaması gerekmektedir. Sezonlar için koleksiyon hazırlanır. Bu nedenle tasarımcı her sezon farklı bir tema ile koleksiyon serüvenini oluşturmaktadır.

Koleksiyon oluşturulurken ilham bulma en temel konular arasında yer almaktadır. Doğru koleksiyon için temanın ilham verildiği konuyu araştırmak, yeniden keşfetmek ve şekillendirmek ile ilgisinin var olduğu gözle görülmektedir. Her alanın ilham kaynağı olduğu, bir tasarımcının uçsuz bucaksız düşünerek yaptığı koleksiyonlarda gözle görülmektedir. Doğanın renkleri, denizin akışı, sergiler, müzeler, oturduğu yerin sadece gözüne çarpan bir karesi, bir şarkı sözü dahi esinlenmeyi sağlamaktadır. Öncelikle oluşturduğunuz tema ile ilerlemek, doğru koleksiyon oluşumunu ve tasarım aşamasının kusursuz ilerlemesini sağlamaktadır.

İlham bulmak için geçmişten gelen modayı incelemek, gelecek moda fikirler doğurmaktadır. Bir çağ tamamen ilham kaynağı olurken, farklı dönemlerde yeniden bir gelecek moda oluşumuyla bütünleşmektedir. Bazı dönem moda olan parçalar, bir sonra ki dönem göze hoş gelmese de bulunulan yılın ve dönemin modasıyla bütünleşerek yeni bir koleksiyon oluşturulabilmektedir. Örneğin; yüksek bel pantolonlar veya eşofman takımlarının 90’lar modası olup, 2000’ler modasına esintilerinin yansıdığını görmek mümkün olmaktadır.

İlham alınan tema doğrultusunda, koleksiyon panosuna kılavuz olarak kullanılacağına vakıf olmaktadır. Keşfedilen fikre, öz yorum yapma konusunda pekiştirme sağlamaktadır. Bir çizginin veya dokunun yeni bir kaynak kullanılarak,

ilham kaynağından, tasarıma öz yorumlar katılmaktadır. İlham kaynağı doğrultusunda oluşturulan tema ve tasarım fikirleri ile ilerleyen koleksiyon başlangıcı devamın da kağıt veya bilgisayar üzerinde sunum haline getirilmektedir. Çizim teorilerini geliştirme adına moda tasarım illüstrasyonlar, medya karması, tasarım ve kolaj gibi uygulamalar işin iç kısmına katılmasını sağlamaktadır.

Koleksiyon başlangıcın da geniş kapsamlı hayaller ile tema oluşturulurken, sürecin devamında gerçek giysiler ele alınmaktadır. Moda illüstrasyonları esnasında, moda figürleri oluşturulurken metodlar uygulanmaktadır. Yapılan illüstrasyonlar, giysileri çizdikçe özenli bir şekilde bulgu yapmayı, sunum yeteneklerini geliştirmeyi ve hayata tasarımsal açıdan bakabilmeyi sağlamaktadır.

Bütünlük, koleksiyonun altın kuralları olarak ele alınmaktadır. Oluşturulan temadan, sezondan, güncel modadan, kumaşlardan, pantone renklerden, aksesuarlardan, ayakkabı ve saç stiline kadar bir bütünlük sağlanmaktadır. Birbiriyle bağlantılı konseptler yaratmayı hedeflemek, birçok konuda düşünebilmeyi sağlayarak, geniş çaplı koleksiyon konseptleri oluşturmaktadır. Koleksiyonların tümü iyi bir şekilde planlanmış giysi bütünü olarak ele alınmaktadır. Renklerden, desenlerden, aksesuarlardan, konseptten, anlaşıldığı gibi kombinler yapılırken de en ince ayrıntısına kadar düşünülüp yeni bir bütünlük oluşturulmaktadır.

Koleksiyonlar farklı gözlerin ve açılarının oluşmasıyla bir döngü şeklinde oluşturulmaktadır. “Tasarımcılar her projede illüstrasyon tarzlarını değiştirerek geniş bir sunum yelpazesi içeren bir portfolyo oluştururlar. Her illüstrasyon tasarım ve sunum tarzı bakımından farklı bir hikaye anlatır. Bu, tasarımcının çok yönlü biri olduğunu gösterir ve her projenin kendine özgü bir karakteri olduğunu ortaya koyar. İllüstrasyon tarzı genel temaya katkı sağladığı ve tasarımcının vizyonunu doğru aktardığı sürece, illüstrasyonlar kalem ve mürekkep, boya, kolaj, keçeli kalem kullanılarak veya bilgisayarda taranarak yapılabilir” (Tatham ve Seaman, 2016, 42).

“Doğru bir denge kurarsanız, yaratıcı bir sunum tasarım projenizi olumlu etkileyecektir” (Tatham ve Seaman, 2016, 42). Net ve anlaşılır çizimler doğrultusunda oluşturulan koleksiyonlar planlama ve tasarım eşliğinde bütünlük oluşturmaktadır. Oluşturulan koleksiyonda ise, ilham kaynağını olan Ardahan Damal yöresi ele alınmış bulunmaktadır. Yörenin eski yıllarda giyilen geleneksel kıyafetlerinin artık oyuncak bebeklere uyarlanması koleksiyonun ilham ışığı olarak yola koyulmaktadır.

Renk skalası Damal bebeklerin temel renkleri olan gökkuşuğı genele olarak ele alınırken, kullanılan bütün aksesuar ve kumaşlarda koleksiyonda yer almaktadır. “Gökkuşuğının Kadınlara Yansıması” adlı koleksiyon bir bütün halde yörenin ikliminden, kadınlara kadar gizemli bir anbiyans yansıtmaktadır.

8. DAMAL ÖZELİNDE TASARIM OLARAK KADIN KIYAFETİNİN GÜNÜMÜZ MODASINA UYARLANMASI

Belirlenen konu üzerinden, ilham alınarak oluşturulan koleksiyon günümüz modasına uyarlamayı hedeflemektedir. Oyuncak bebeklerle hayat bulan Damal halkının geleneksel kıyafetlerinden ilham alınarak oluşturulan “Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları” adlı koleksiyona yansıtılmaktadır. Başka bedenlerde can bulup, daha sonrasında da kaybolmuş olarak düşünülse de izleriyle hayat bulmaktadır. Geleneksel giyilebilen bu kıyafetler, Damal bebeklerinde hayat vermişken, özelliğini günümüz teknolojisinin gelişmesiyle arka plana geçmiştir. Duygusal değer taşımakta olan bu geleneksel kıyafetin insan bedeninde değil de oyuncak bebekler tarafından can bulması ve gelenek nesile taşınmanın birer adımı söz konusudur.

Bir ustanın annesinin de giydiği bu geleneksel giysilerin kaybolmamasını istememesi sonucu doğmasıyla hiçbir özelliğini bozmadan günümüze kadar sürdürülmektedir. Günümüz teknolojisi ve değerleri ile eskisi gibi giyilebilir hala getirilmesi hedeflenmektedir. Oluşturulan koleksiyon, Damal yöresinin geleneksel kıyafetinden yola çıkarak, ikliminden, hayvancılığın, yöre halkından, değer ve kültürleri de ele alınarak görsellerde, araştırma sonucu her alan ele alınmaktadır. Yazın oluşan bir çiçeğin, kışın var olan soğuk hava şartlarının koleksiyonda ki etkisi kumaşlara bile yansımaktadır.

Koleksiyonda tasarımcının kendi çektiği görseller, geleneksel olarak ele alınan Damal bebeği giysisi gökkuşağı renklerini baz alırken doğa ile iç içe bir koleksiyon oluşturulmaktadır. Günümüz modasına uyarlanırken kendi çizgisini ve değerlerini bozmadan sembolleşmiş etnik desenler koleksiyonda fazlasıyla ele alınmaktadır. Koleksiyonda derin bir duygusallık, zor şartların güzelliklerle bütünleşmesini gözle görüp hissetmek mümkün olmaktadır.

“Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı koleksiyon sürecimde ilham aldığım materyaller doğrultusunda, fikirlerimi destekleyen görselleri bir araya getirip oluşturduğum moodboard (ilham panosu) olarak aşağıda yer almaktadır. Damal’ın geleneksel kıyafetlerinin oyuncak bebekler üzerinde ki serüveni, etnik desenleri ve sembolleşmiş haliyle günümüz modasına uyarlanmış şekilde koleksiyona yansımaktadır.

Resim 72. “Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları” adlı Koleksiyonun Moodboard

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Gizem AKKUŞ adlı tasarımcının, 15 parçadan oluşan “Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları” adlı koleksiyonun çizimleri aşağıda yer almaktadır. Desenlerin, tasarımların, çizimlerin ve görsellerin hepsi tasarımcı Gizem AKKUŞ’a aittir.

Resim 73. “Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları” adlı 15 Parça Koleksiyon

“GÖKKUŞAĞININ KADINLARA YANSIMALARI”

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin önlüğündeki her bir anlamı olan kanaviçe modellerinden esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 1. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 74. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 1. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin içlik olarak adlandırılan kumaştan ve tuluk ipinin modellerinden esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 2. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 75. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 2. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin önlüğündeki her bir anlamı olan kanaviçe ve keten modellerinden esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 3. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 76. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 3. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin önlüğündeki her bir anlamı olan kanaviçe modellerinden ve top olarak adlandırılan boncuklardan esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 4. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

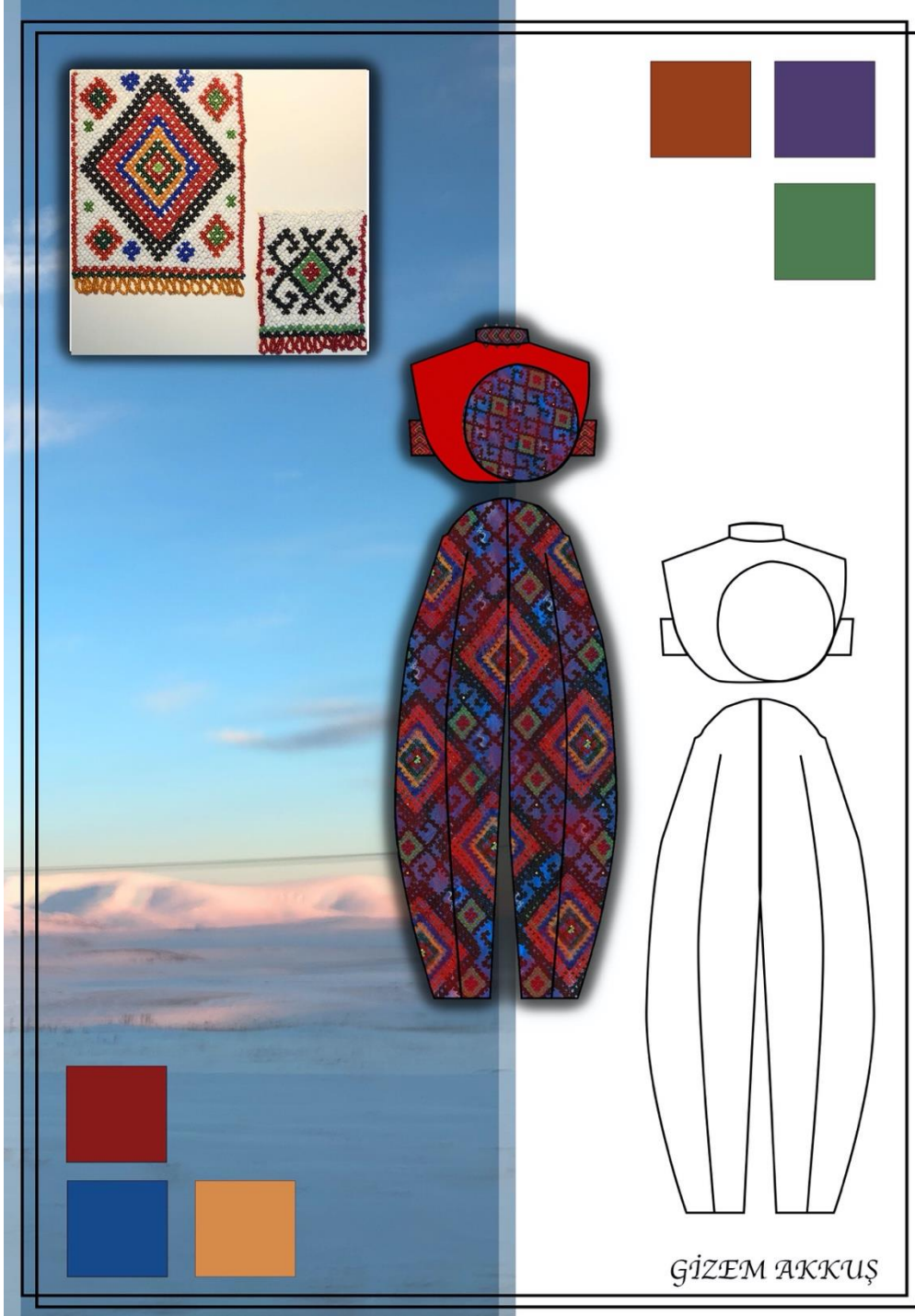
Resim 77. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 4. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin önünde bulunan tor adı verilen boncuk modelinden esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 5. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 78. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 5. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin saçı ipi olarak adlandırılan modelden esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 6. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 79. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 6. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin üç etek olarak adlandırılan ve kemer olarak uyarlanan modelden esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 7. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 80. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 7. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin boncuklardan esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 8. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 81. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 8. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin kemer figürü olan boncuklardan esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 9. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 82. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 9. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin önünde bulunan tor adında olan boncuk deseninden esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 10. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

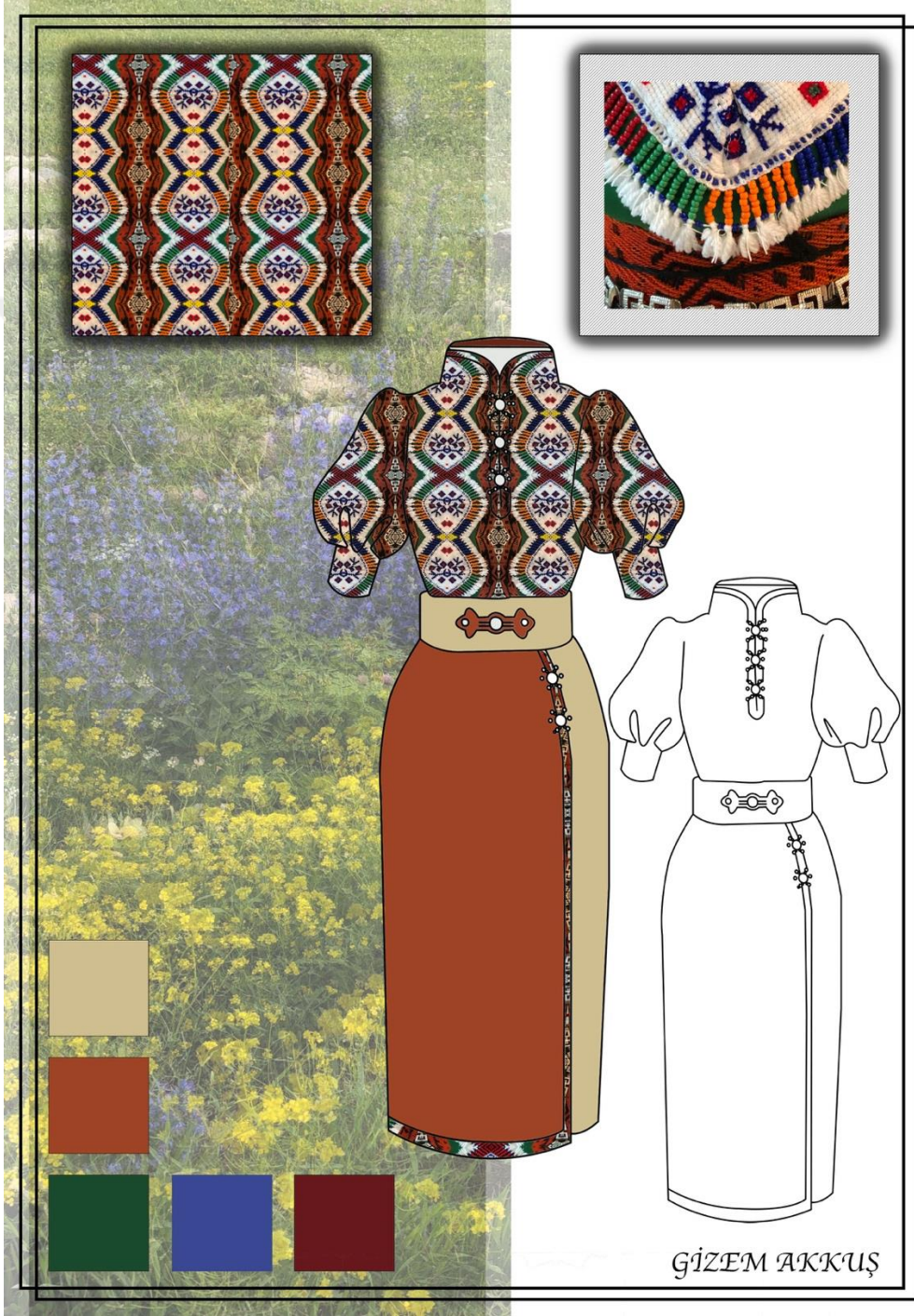
Resim 83. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 10. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin saçındaki yağlık bezine işlenen boncuklardan esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 11. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 84. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 11. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin önlüğündeki her bir anlamı olan kanaviçe modellerinden ve sembolleşmiş desenlerden esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 12. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 85. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 12. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin önlüğündeki her bir anlamı olan kanaviçe modellerinden esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 13. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 86. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 13. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin saçlarına bağlanan yağlık işleme boncuk ve kolçaklarından esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 14. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 87. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 14. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

Damal bebeğinin tuluk ipi ve tor boncuklardan esinlenerek sunduğum, renk skalası ve Damal yöresinde kendimin çektiği görsellerle oluşturduğum pafta çalışması “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” koleksiyonumun 15. Sunumu olarak aşağıda yer almaktadır.

Resim 88. “Gökkuşağının Kadınlara Yansıması” adlı Koleksiyon 15. Sunum

Kaynak: Gökkuşağının Kadınlara Yansımaları, Yazarın Kendi Hazırladığı Koleksiyon, 2020

SONUÇ

Yapılan araştırmalar ve uygulamalar neticesinde, Doğu bölgesinin hemen hemen en soğuk mevsimini yaşayan illeri arasında bulunan ve haritada adının bulunmasında dahi zorluk çekilebilen Ardahan'ın Damal ilçesinin, Oğuz Türklerinden gelen ve yöre kadınlarının eski zamanlarda giydiği geleneksel kıyafetleri çok değerli bir yere sahiptir. Fatma anadan geldiğine ve onun emanetini simgelediğine inanılan Ardahan Damal ilçesinin geleneksel giysileri yöreyi en iyi şekilde tanımlamaktadır. O dönemde yaşayan ataların da belirttiği üzere, bu geleneksel kıyafetler gökkuşağı renkleri ile harmanlanmıştır. Bu giysilerin günümüzde artık tercih edilmemesi sebebiyle, benliğini kaybetmemesi adına emekler verilmektedir. Bu çalışmaya, ilgili geleneksel kıyafetlerin değerini kaybetmemesi adına çabalarda bulunan Fidan Atmaca ustanın bu giysileri bebelere yorumlama çalışması ilham vermektedir. İsmi “Damal Bebekleri” olarak adlandırılan bu yöresel kıyafetler, tekrar giyilebilmesi adına bu tez de anlatıldığı gibi günümüz teknolojisi ile giysilere uyarlanmaktadır. Kıyafetlerin gelenekselliği bozulmadan etnik semboller ile birlikte günümüz modasına uyarlanarak yeni bir bakış açısı ile giyilebilir hale getirilmiştir.

<https://youtu.be/IDVTUkmTJbo>

KAYNAKÇA

- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, (1993). **Ardahan**, Ana Yayıncılık, İstanbul. 3, s.18.
- Çeliksap, Sefa. (2015) “Giyim ve Modanın Kısa Öyküsü”. Aydın Sanat 1 (1) s. 57 – 64.
- Çivitçi, Şule. ve Harmankaya, Hatice. (2012). “6–16 Yaş Arası Obez Çocukların ve Ergenlerin Giysilerde Tercih Ettiği Özellikler”, Ejoboc (Electronic Journal of Vocational Colleges) 2. s. 49-60
- Ertürk, Nilay. (2011). “Moda Kavramı, Moda Kuramları ve Güncel Moda Eğilimi Çalışmaları”, Art-e Sanat Dergisi, 4, s. 1-32
- Fogg, Marnie. (2014). **Modanın Tüm Öyküsü**, İstanbul, Hayalperest Yayınevi. s.5-11
- Groller International American Encyclopedia, (1993). **Doğu Anadolu Bölgesi**, Sabah Yayıncılık, İstanbul, 5. s.90
- Güngör, Mahmut. (2013). “Giyim Kültürü ve Giysiye Sahip Olma Arzuları: Giyim Mandalası”, Ekev Akademi Dergisi, 17 (54). s.205-211
- Kayaoğlu, Gündoğ, İ., Koz, Sabri, M., Oy, Aydın. Ve Aslanoğlu, İbrahim. (1984). **Folklor ve Etnografya Araştırmaları**, Anadolu Sanat Yayıncılık, İstanbul. s.493.
- Öztürk, İsmail. (2000). “Türkiye’de (köylerde) Kadının Toplumsal Durumu Açısından Geleneksel Takıların Önemi”, Folklor/Edebiyat Dergisi, Ankara. 6 (22), s.259
- Şahin, Yüksel. (2017) “Moda Tasarımı”. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2434. s. 3-7

T.C. Ardahan Valiliği İl Kùltür ve Turizm Mùdùrlùđù, (2012). **Kafkaslara açılan kapımız Ardahan**, Ardahan Valiliği Yayınları, Ankara, 15, s.64

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2012). “Damal Bebek Giysisi”, El Sanatları Teknolojisi. Ankara, s.3-25

Taner, Nuri. (1984). “Halk El Sanatlarında Nakışların Abecesi ve Halk Bilimsel Özellikleri” 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, s. 286-32

Tatham, Caroline ve Seaman, Julian. (2016). **Moda Tasarım Çizim Dersleri**, Hayalperest Yayınevi. s. 42

Yılmaz, Fakir. (2018). **Ardahan Tarihçesi**, Ardahan Dernekler Federasyonu Gazetesi, Temmuz 2018

İNTERNET KAYNAKLARI

Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/ardahandaki-ataturk-silueti-gorulmeye-baslandi/831537> , Erişim Tarihi 14/10/2020

Ardahan Belediyesi, <https://www.ardahan.bel.tr/ardahan-ilceleri> , Erişim Tarihi: 14/10/2020.

Ardahan Haber, *71 Yaşında 10 Bin Bebek Üretti*, 2017
<https://www.ardahanhaber.com.tr/71-yasinda-10-bin-bebek-uretti/14148/>,
Erişim Tarihi: 24/03/2020

Ardahan Nüfusu, 2019, <https://www.nufusu.com/il/ardahan-nufusu>, Erişim Tarihi: 19/03/2020.

Ardahan'daki 'Atatürk silüeti' görülmeye başlandı, 2017,
<https://www.trthaber.com/haber/yasam/ardahandaki-ataturk-silueti-gorulmeye-baslandi-317138.html>, Erişim Tarihi: 12/10/2020

Cüneyt Çelik, *Turistler buz tutan Çıldır Gölü'nde atlı kızak keyfi yaşıyor*, 2020,
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turistler-buz-tutan-cildir-golunde-atli-kizak-keyfi-yasiyor/1700090>, Erişim Tarihi: 18/06/2020.

Damal'daki Atatürk silüeti, 2020,

Gizem Akkuş, *Gökkuşağının Renklerinin Kadınları ve Damal Bebeğinin Belgeseli*, 09/03/2021, <https://www.youtube.com/watch?v=IDVTUkmTJbo>, Erişim Tarihi: 09/03/2021.

Hanak Karakale Köyü, 2019, <https://www.koylerim.com/hanak-karakale-koyu-307768h.htm>, Erişim Tarihi: 24/08/2020.

<http://www.ardahan.gov.tr/damal-bebegi> Erişim Tarihi: 15/05/2019

<http://www.posof.gov.tr/posof-elmasi>, Erişim Tarihi: 23/08/2020.

<https://ardahan-alevileri.tr.gg/Ardahan-Damal-h-%26%23305%3Bn-Y.oe.resel-K%26%23305%3Byafetleri.htm>, Erişim Tarihi 21/02/2020.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ancient_Times,_Greek._-_012_-_Costumes_of_All_Nations_\(1882\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ancient_Times,_Greek._-_012_-_Costumes_of_All_Nations_(1882).JPG) , Erişim Tarihi 12/02/2020,

<https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AANd9GcSGKNqxxkkyN-uRuolRqPMspYI6mOm4HQyDLw&usqp=CAU>, Erişim Tarihi 12/05/2019

<https://politikardahan.com/dunya-birincisi-damal-bebegi-ailelerin-gecim-kaynagi-oldu/1186/> Erişim Tarihi: 08/02/2019,

<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 10/05/2020

<https://www.alibeyrut.com/urun/teker-eski-kasar-2-kg>, Erişim Tarihi: 23/08/2020.

https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/icerik/_tam/damal-bebegi-tiflis-te.jpg
Erişim Tarihi: 22/04/2019

<https://www.kirtkirtla.com/dogu-anadolu-bolgesi/> Erişim Tarihi: 12/05/2020

<https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/25022013/c6ff17b2-7626-41fc-b74b-86874734ec84.jpg?format=jpg&quality=50> Erişim Tarihi: 28/12/2019.

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/hapishanenin-damal-bebegi-2334703>, Erişim Tarihi: 21/02/2020.

Milliyet, *Hapishanenin Damal bebeği.* 2016.
<https://www.milliyet.com.tr/gundem/hapishanenin-damal-bebegi-2334703>
Erişim Tarihi: 06/08/2019,

Pirha, *Damal Bebeği ile kültürlerini yaşıyorlar hem de ekonomiye katkı sunuyorlar-Video.* 24/10/2018, <https://www.pirha.net/damal-bebegi-ile-kulturlerini-yasatiyorlar-hem-de-ekonomiye-katki-sunuyorlar-video-143200.html/24/10/2018/>, Erişim Tarihi: 18 Haziran 2019.

Serka Kalkınma Ajansı, *23 kadın Damal bebeği üretiyor*, 2020, <https://www.serka.gov.tr/haberler/23-kadin-damal-bebegi-uretiyor/>, Erişim Tarihi: 28/10/2020.

Serka Kalkınma Ajansı, *Ardahan*, 2018, <https://www.serka.gov.tr/bolgemiz/ardahan>, Erişim Tarihi: 23/12/2019.

Şark Çelebi, 2018. *Doğudaki il ve ilçelerin Kürtçe Türkçe yer isimleri*, <https://gezilecekyerler.com/dogudaki-il-ve-ilcelerin-kurtce-turkce-yer-isimleri/>, Erişim Tarihi: 15/05/2020.

Uğur Biryol, *Anadolu'nun Son Renkleri*, 12/05/2012, <https://m.bianet.org/biamag/print/138273-anadolu-nun-son-renkleri>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2019.

